

JIHOČESKÉ UNIVERZITY V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

A

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI

Kontexty záškoláctví

Autor: Kateřina Votavová

Vedoucí práce: PhDr. Marta Franclová

Studijní program Specializace v pedagogice, studijní obor: Sociální pedagogika

Datum odevzdání: 31. 03. 2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

31. 03. 2011

.....

Kateřina Votavová

Poděkování

**Za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady a trpělivost děkuji
PhDr. Martě Franclové. Dále potom všem, kteří byli ochotni se mnou spolupracovat.**

Votavová, K. *Kontexty záškoláctví*. České Budějovice 2011. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra pedagogiky a psychologie. Vedoucí práce Franclová, M.

Klíčová slova: důsledky, příčina, rodina, škola, vrstevníci, záškoláctví

Abstrakt

Cílem mé bakalářské práce je pokusit se zasadit problém záškoláctví do širokých kontextů života těch, kterých se tento problém týká. V teoretické části práce bude nejprve popsán a definován pojem záškoláctví, dále se budu zabývat typy záškoláctví, příčinami záškoláctví, důsledky a možnostmi řešení tohoto problému.

V praktické části uvedu tři kasuistiky záškoláků. Cílem je ukázat široký kontext tématu záškoláctví. Záškoláctví musíme nejdříve v celé komplexnosti pochopit, abychom poté mohli navrhnout vhodná řešení.

Kontext of truancy

Key words: consequences, cause, family, school, persons of the same age, truancy

Abstract

It is the objective of this bachelor thesis to outline the issue of truancy in wide contexts of lives of those involved. Firstly, the theoretical part of the thesis will describe and define the term truancy, and then I will focus on the various types and causes of truancy, consequences and possible solutions to this problem.

In the practical part, I will focus on three casuistries of truants. I will try to show the wide context of the truancy topic. We must understand the complexity of truancy at first to be able to propose suitable solutions.

Obsah

ÚVOD.....	6
1 VYMEZENÍ POJMU ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	7
1.1 Typy záškoláctví.....	8
2 PŘÍČINY ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	10
2.1 Rodina jako příčina záškoláctví.....	10
2.2 Škola jako příčina záškoláctví.....	11
2.3 Vrstevníci jako příčina záškoláctví.....	13
2.4 Osobnost záškoláka jako příčina záškoláctví.....	14
3 DŮSLEDKY A MOŽNÁ ŘEŠENÍ.....	16
4 PRAKTICKÁ ČÁST.....	19
4.1 Výzkumný vzorek.....	19
4.2 Popis použitých metod.....	19
4.3 Kasuistika 1.....	20
4.4 Kasuistika 2.....	27
4.5 Kasuistika 3.....	33
5 ZÁVĚR.....	39
6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	41
7 SEZNAM PŘÍLOH.....	43

Úvod

Za vlády Marie Terezie a Josefa II. byla v roce 1774 zavedena povinná školní docházka a s tímto byl zaveden i systém postihů rodičů, kteří své děti neposílali do školy (Universum, 2002). Od této doby je pro všechny děti povinná školní docházka a z toho vyplývají nejenom povinnosti pro rodiče dětí (omlouvání, příprava dětí na vyučování, přihlášení dětí do školy), ale i povinnost pro učitele vést řádně docházku žáků. Společnost docházku do školy bere jako věc samozřejmou, ale stále častěji se setkáváme s případy, kdy se děti školní výuce s různých příčin vyhýbají a do školy nechodí.

Vstupem na základní školu nastává pro dítě mnoho změn. Dítě si musí zvyknout na řád, pravidla, respektovat autoritu, získat smysl pro plnění povinností apod. Každé dítě si zvyká rozdílně. Pokud ze strany dítěte a jeho rodičů dochází k nedodržování povinné školní docházky, dítě se nenaučí potřebným dovednostem a znalostem a to může ohrozit jeho budoucí život. Ne vždy je chyba na straně dítěte nebo rodiče. Může jít i o problémy vyskytující se ve školním prostředí, např. šikana, nevhodné vzdělávací styly. U dítěte se může projevit také strach ze školy z důvodu neustálého selhávání. Na základě těchto skutečností se domnívám, že je zapotřebí věnovat se velkou měrou problému záškoláctví a nezlehčovat výskyt prvních signálů. V souvislosti s touto problematikou bychom měli mít stále na paměti nadčasové heslo „škola základ života“.

V první teoretické části za pomoci použité literatury uvedené v závěru práce charakterizuji záškoláctví, dále se budu zabývat příčinami záškoláctví, typy záškoláctví, důsledky a možnostmi nápravy v oblasti této problematiky.

V praktické části použiji metodu kasuistiky, kde budou popsány vybrané případy záškoláků. Jednotlivé kasuistiky budou rozděleny na osobní, rodinou, zdravotní a psychickou anamnézu, dále uvedu rozhodující etapy života dítěte a školní vývoj a problematiku z pohledu záškoláka. Každá kasuistika bude ukončena shrnutím a prognózou.

Cílem mé bakalářské práce je pokusit se zasadit tento problém do širokých kontextů života těch, kterých se tato problematika týká.

1 Vymezení pojmu záškoláctví

Na úvod si charakterizujeme pojem záškoláctví.

V Pedagogickém slovníku, je záškoláctví vysvětleno jako zvláštní druh absenterství (nepřítomnost studenta při vyučování či jiných činnostech, které jsou vzdělávací institucí dány jako povinné). Při záškoláctví se žák úmyslně a ve většině případů bez vědomí rodičů nezúčastní vyučování. Záškoláctví se spojuje se školními neúspěchy. (Průcha a kol., 2003)

Dle Novotné (1997) je záškoláctví spolu s útekem neadekvátní reakcí na náročnou životní situaci, kdy veškeré další vyzkoušené varianty řešení, které dítě znalo, selhaly. Záškoláctví je velmi úzce spojeno s neúspěchem a neprospěchem ve školním prostředí a také s konfliktními vztahy jak se světem dospělých tak i vrstevníky.

V publikaci Psychopatologie pro pomáhající profese se dozvíme, že záškoláctví je spojeno s negativním postojem ke škole a tím i obavami z neúspěchu a selhání žáka. Dítě se snaží vyhnout nepříjemnostem, která jsou dána buď konfrontací s úspěšnějšími žáky, nebo požadavky učitelů. (Vágnerová, 2004)

Kyriacou (2005) se ve své knize uceleně zabývá záškoláctvím, popisuje tento problém jako neomluvenou nepřítomnost, k níž nedal nikdo svolení. Dále zde autor vymezuje i pojem záškoláka. Žák, který nemá pro nechození do školy legální důvod.

Dle Krejčířové (Říčan, Krejčířová, 2009), je podstatou záškoláctví především nechuť a nezájem ke školnímu prostředí a učební látce.

Bakošová (1994) ve své knize nabízí dle Nývltové dvojí definici záškoláctví, a to v užším a širším slova smyslu. Záškoláctví v širším smyslu charakterizuje jako neomluvenou absenci dětí ve škole bez ohledu na příčinu. V užším smyslu je záškoláctví považované za jednu z forem poruch, jejímž základem je narušený vztah ke škole a k učení. Záškoláctví se objevuje i jako reakce na složitou životní situaci (špatná adaptace na nové prostředí) a dítě se do současné doby pod vlivem nejrůznějších okolností nenaučilo tyto situace zvládnout.

Z výše uvedeného lze shrnout, že záškoláctví je neomluvená a úmyslná absence dítěte z výuky. Příčiny tohoto jednání mohou být různé. Můžeme je sumarizovat následovně: vliv rodiny, školy, vrstevníků a osobnosti dítěte (viz kapitola 2 Příčiny záškoláctví). Ve většině případů je to reakce na náročnou situaci, kterou dítě neumí jiným způsobem řešit. Záškoláctví je jevem, jenž může v budoucnu vést k závažným společenským i osobnostním deviacím. V příloze I je uvedeno 10 nepravd o záškoláctví pro lepší pochopení této problematiky.

1.1 Typy záškoláctví

Kyriacou (2005) uvádí pět hlavních kategorií záškoláctví, které jsou následovné:

1. Pravé záškoláctví – žák do školy nechodí, ale rodiče si myslí, že je dítě ve škole.
2. Záškoláctví s vědomím rodičů – rodiče jsou informováni o tom, že jejich dítě nechodí do školy a také jsou seznámeni s tím, že k absenci nemá žák žádný oprávněný důvod. Na této kategorii záškoláctví se podílejí různé typy rodičů. Někteří jsou ke vzdělání nepřátelští nebo nedokáží svým dětem říci „ne“ a potvrdí vše, co jejich dítě chce. Nebo jsou rodiče závislí na pomoci svých dětí.
3. Záškoláctví s klamáním rodičů – žáci dokáží své rodiče oklamat natolik, že jim napíší omluvku. Nejtypičtější příklad je předstírání nemoci.
4. Útěky ze školy – někdy se nazývá „interní záškoláctví“. Dítě do školy chodí, nechá si zapsat docházku a poté buďto ze školy na nějaký čas odchází nebo zůstává v budově školy.
5. Odmítání školy – sem spadají žáci, kterým představa školní docházky činí psychické problémy. Spadá sem školní fobie nebo šikana. Mezi záškoláctvím a odmítáním školy je velmi tenká hranice.

Pro srovnání zde uvedu další dělení dle Vágnerové (2004):

- opakované a plánované, kdy je u dítěte odlišný socializační vývoj v důsledku dysfunkční rodinné výchovy a vztah dítěte k normám je celkově změněn;
- reaktivní a impulzivní, kdy se jedná o zkratkovitou reakci na nezvládnutou situaci ve škole; ve většině případů je to potřeba úniku před trestem nebo náročnou situací (např. testem); toto jednání může být ojedinělé a po vyřešení problému (či adekvátním potrestání) se již neopakuje.

Bakošová (1994) detailně popisuje čtyři typy záškoláctví, které bychom mohli také zařadit do příčin záškoláctví:

- První typ záškoláctví se objevuje u žáků, kteří pocházejí z nepodnětného rodinného prostředí, sociálně a kulturně zaostalého. Rodiče jsou sami problémoví, mají nízké vzdělání, nejsou zaměstnaní nebo často střídají práce. V rodině je často přítomna závislost na alkoholu či jiných návykových látkách. Děti jsou zanedbávané, emočně deprivované a nemají osvojené základní dovednosti a vědomosti. Rodiče své děti zneužívají pro hlídání svých sourozenců nebo k práci, kterou by měli vykonávat oni.

- Druhý typ se vyskytuje u dětí, které jsou celkově problémové. Z hlediska klasifikace patří k nejslabším žákům ve třídě. Problémové chování se objevuje kolem devátého roku a projevuje se lhaním, krádežemi, podvody, agresí vůči spolužákům, konflikty apod. Příčina ve většině případů spočívá v neuspokojení některých základních psychických potřeb ze strany rodičů, a to nedostatečná přízeň, kontrola a péče. Rodiče u dětí nedostatečně rozvíjejí pozitivní formy chování.
- Třetí typ charakterizuje děti, které jsou citlivější vůči zátěži a obtížněji se vyrovnávají se změnami. Příčinou může být přechod na jiný typ školy, stěhování, dojíždění, sociální izolovanost apod. Děti jsou ze strany rodičů vystaveny dlouhodobému stresujícímu výchovnému působení. Výchovné postoje rodičů se vyznačují přísností, rozporuplnými požadavky, nedůsledností a častou změnou emočního vztahu.
- Čtvrtý typ je u dětí, které jsou vedeny motivem zažít něco příjemnějšího než je škola. Žáci si obstarávají omluvenky i za cenu podvodu.

V příloze II je uvedena tabulka, která znázorňuje odhad Kyriacoua (2005) vycházející z údajů o tom, kolik žáků chybí na hodinách školní výuky. Autor se pro potřeby tabulky zabývá záškoláky s absencemi s přibližně 50 neomluvenými hodinami za pololetí. Tím samozřejmě autor nechce říci, že by se jednotlivé neomluvené hodiny neměly brát vážně, ale chce předejít zkreslení míry problému.

2 Příčiny záškoláctví

Příčiny záškoláctví jsou multifaktorální. Většina autorů uvádí jako hlavní příčiny rodinné a školní prostředí, vliv vrstevníků a osobnost dítěte. Tyto faktory působí ve vzájemné interakci. Pokud zjistíme, co dítě k záškoláctví vede, můžeme mu pomoci a předejít tím důsledkům, které by negativně ovlivnily jeho budoucí život.

2.1 Rodina jako příčina záškoláctví

Rodina je považována za nejdůležitější sociální skupinu v životě člověka. Rodina uspokojuje fyzické, psychické a sociální potřeby. Rodina formuje vývoj jedince a je hlavním socializačním činitelem. V některých případech se rodina může stát i zdrojem vzniku a rozvoje různých problémů a následně sociálně patologických jevů. (Fischer, Škoda, 2009)

Za zvýšené sociálněpatologické jevy u dětí a mládeže mohou slábnoucí vztahy mezi rodiči či partnery. Děti vychovávané pouze jedním rodičem (převážně matkou) mají podle mezinárodních srovnávacích studií větší dispozice k horšímu prospěchu, zdravotním a psychickým problémům a také k delikventní činnosti než děti pocházející z úplných rodin (toto se týká hlavně chlapců, kteří jsou vychováváni matkami). (Matoušek, Kroftová, 2003)

V dnešní velmi hektické době chybí také důsledný monitoring rodičů nad tím, co děti ve volném čase dělají, jací jsou jejich přátelé, kde se zdržují apod. Velice rizikovými jsou rodiče, kteří se sami chovají delikventně a jsou sociálně nepřizpůsobivými. (Matoušek, Kroftová, 2003)

Podobně jako autoři knihy *Mládež a delikvence* se nevhodným působením rodinného prostředí na dítě zabývala i Vágnerová (2004). Rizika působení zde rozdělila do několika skupin:

- Rodiče jsou anomální osobnosti, které neplní své rodičovské povinnosti, a to z důvodů užívání návykových látek, kriminální činnosti, emoční oploštělosti apod.
- Role osamělého rodiče je náročnější a tímto se zde zvyšuje možnost, že dítěti nebude poskytována podpora a všechny vzorce chování, které potřebuje pro zdravý psychický vývoj. Značná část dětí s poruchami chování, žije v neúplné rodině.

- Rodina neplní všechny své funkce a neposkytuje dítěti veškeré potřebné podněty. Rodina zde funguje velmi formálně. Dítě nemá vymezené hodnoty a normy chování. Nepodnětnost rodiny může mít také za následek nedostatek životního smyslu a adekvátních cílů.
- Vliv na nežádoucí formy chování mohou mít také rodiny, které spadají do určité sociální skupiny, které takové jednání tolerují. Dítě je vychovááno v prostředí jiných norem a hodnot než majoritní společnost. V této souvislosti bych ráda poukázala na romskou etnickou skupinu, kde se stále velmi často řeší problematika se školní docházkou.

Další důležitý vliv na záškoláctví, který se může objevit vědomě či nevědomě ve výchovném stylu rodičů, je přetěžování dítěte. Paradoxně rodiče dítěti nechtějí nijak ublížit, pouze chtějí, aby dítě v životě něčeho dosáhlo, a to buď z důvodu, že rodiče sami nedosáhli vzdělání, nebo to jsou vysokoškolsky vzdělaní rodiče, kteří chtějí, aby dítě šlo v jejich šlépějích. Rodiče nehledí na vývojové a intelektuální možnosti dítěte. U dítěte může docházet k tomu, že chodí do školy se strachem, vyhýbá se testům tím, že nejde do školy, utíká do nemoci. Pokud přetěžování dítěte trvá delší dobu, může dojít i k jeho zhroucení. K přetížení může dojít i tehdy, když dítě žije v nepodnětném prostředí a poté stačí úkol nebo více učení a tím se dítě ocitá v zátěžovém prostředí. (Mertin, 2004)

Z britských studií vyplývá, že zásadní roli v záškoláctví hraje špatná rodinná péče a neodpovědný vztah ke vzdělávání. Dále studie poukazují na to, že přibližně 40% dětí si myslí, že rodiče o jejich záškoláctví vědí. Stejně tak jako Vágnerová nebo Matoušek (viz výše), studie dokumentují obzvláště rizikový faktor k záškoláctví u chlapců z neúplné rodiny. (Kyriacou, 2005)

Dalšími příčinami mohou být nezáměr rodičů o výchovu a vývoj dítěte, nesprávné výchovné styly, mnohočetné rodiny a problémy v rodině, následkem čehož chtějí děti způsobit rodičům nepříjemnosti. (Bakošová, 1994)

2.2 Škola jako příčina záškoláctví

Přechod dítěte do školy znamená pro dítě nový životní rytmus. Škola se k dítěti staví jako jednomu z mnoha dětí a po dítěti požaduje, aby bylo ukázněné a přizpůsobivé. Škola není jenom instituce, která by měla děti a dospívající vzdělávat, ale také by se měla zajímat o socializaci, osobnostní a morální vývoj.

Chris Kyriacou (2005) ve své knize jmenuje možné příčiny záškoláctví:

- Žák se při hodinách nudí.

- Práce v hodinách byla pro žáky náročná.
- Klima ve třídě je příliš přísné.
- Konfliktní vztahy s učiteli.
- Žáci mají ve škole pocit, že jsou odmítáni a není jim věnována dostatečná pozornost.
- Žáci jsou obětí šikany.
- Nejsou spokojeni s učebními osnovami.

„V některých výzkumech se ukazuje, že až třetina záškoláctví souvisí přímo s klimatem ve škole, se způsobem jednání pedagogů s žáky a s neprofesionálním fungováním pedagogů.“ (Karásková Ulbertová, 2010, str. 73)

V následujícím textu se blíže seznámíme s jednotlivými příčinami záškoláctví z prostředí školy.

Nejdůležitějším faktorem, který celkově ovlivňuje úspěšnost žáka ve škole, je **školní klima**. Školní sociální klima zahrnuje vztahy učitelů a žáků, organizaci celé školy, jasnost vymezení práv a povinností, způsob hodnocení a materiální vybavenost školy a tříd. Sociální klima ve třídě ovlivňuje orientaci na soutěživost nebo na spolupráci. Negativní dopady má soutěživost na děti, které se nedokáží vyrovnat svým spolužákům, ale také na premianty třídy. Sociální klima škol a tříd ovlivňuje vznik a frekvenci sociálně patologických jevů jako je záškoláctví, krádeže, podvody, zneužívání návykových látek a šikana. (Klapilová, 2000)

Hodnocení žáků ve školách je dalším faktorem, který velkou měrou přispívá k vzniku záškoláctví. Ve sborníku Linky bezpečí je uvedeno, že téměř každý třetí záškolák chodí za školu z důvodu strachu z nesplnění školních povinností. Na druhém místě je nezájem o vyučování. (Karásková Ulbertová, 2010)

Žáci, kteří jsou ve škole „neúspěšní“, se při obtížných úkolech vzdávají nebo se jim snaží vyhnout. Nemají rádi soutěživost. Neúspěch přisuzují svým nedostatečným schopnostem, které jsou stabilní. Svůj úspěch spíše připisují náhodě, štěstí apod. Někdy volí přímý útěk ze situace, např. krátké absence ze školy v případě zkoušky nebo písemky nebo používají nelegální prostředky např. taháky, opisování, přepisování známek v žákovské knížce. V tomto případě hodnocení může problém prohloubit nebo ho motivovat k boji proti neúspěchu. (Kolář, Šikulová, 2005)

Dále se může stát, že žák učitelovo hodnocení nepřijme. Žák hodnocení chápe jako nespravedlivé a cítí se ukřivděně a kvůli tomuto volí strategie a obranné mechanismy, aby se uchránil před ztrátou vlastní hodnoty. Toto chování má převážně podobu

neochoty, podvádění, žák se snaží získat uznání nežádoucími projevy, agrese a útoky do nemoci. Pokud se učitel v těchto obranných mechanismech nevyzná a přisuzuje jim záměrné motivy, může pak přistoupit ke špatnému zhodnocení kvalit žáka. (Kolář, Šikulová, 2005)

Svou roli ve vzniku záškoláctví může sehrát i **učitel**. Učitelé musí být schopni: *„Vhodného učitelského chování a jednání, umění vnímat procesy skupinové dynamiky, vhodně na ně reagovat a usměrňovat je, rozumět procesům dospívání dětí a mládeže, být schopen týmové práce a jednání s dětmi, s mládeží i s dospělými“*. (Klapilová, 2000, str. 40) Z tohoto vyplývá, že pouze sociálně kompetentní učitel je schopen přispět k utváření sociálních kompetencí žáků, jež se pozitivně odráží nejenom na vývoji žáků ve školním prostředí, ale i mimo ni. (Klapilová, 2000)

Závěrem této kapitoly bych se chtěla ještě zmínit o **školním stresu**. Školní stres lze definovat jako negativní emocionální prožitek ze školního prostředí. Školní stres vychází z obav a starostí, které žáci prožívají ve škole a z nároků, které na ně školní prostředí klade. Celkově lze odhadnout, že asi 10 % žáků zažívá vysokou míru školního stresu. Příčinami školního stresu může být hodnocení, osoba či spolužáci, nezvládání školní látky apod. Jedním z obranných mechanismů před školním stresem jsou úniky nebo vyhýbání se škole. (Kyriacou, 2005) Vyhýbání se školní docházce, útoky ze školy, odmítání školy jsou také častými reakcemi **obětí šikany**.

2.3 Vrstevníci jako příčina záškoláctví

Vrstevnická skupina je spontánní skupina dětí (mladých lidí), přibližně stejného věku. Skupina vrstevníků má pozitivní (pomoc při utváření obrazu o sobě a utváření postojů a hodnot) a negativní význam na jedince. (Bakošová, 1994)

Vrstevnická skupina dítěti poskytuje nejenom pomoc, ale také vytyčuje meze chování. *„Nároky na konformitu jsou ve vrstevnické skupině obvykle vyšší než ve všech jiných skupinách. Zahrnují nejen způsob vyjadřování, ale i úpravu zevnějšku, druh preferované hudby, způsob chování k opačnému pohlaví, postoj ke škole, případně k práci, k rodičům, penězům, k sexualitě, ke kouření, k drogám, k alkoholu atd.“* (Matoušek, Kroftová, 2003, str. 83)

U dětí, kde je nízká podpora rodiny, bude velmi pravděpodobné, že dítě bude bojovat o kladné přijetí do vrstevnické skupiny. Na tyto děti má vůdce party vliv, který také využívá. Z vývojové psychologie je známo, že v období puberty vliv rodiny výrazně klesá a vrstevníci se stávají vztahovou sociální skupinou. Dítě musí splnit vstupní

rituál, který může být přestupkem proti normě. Poté může být dítě vůdcem či ostatními členy party vydíráno, že vše na něho prozradí. Delikventní party vznikají sdružováním mladých lidí, kteří se znají z jedné instituce (např. škola, dětské domovy). Tyto skupiny se mohou buď vymknout běžné sociální kontrole (nechodí do školy) a vytváří si své vlastní normy a hodnotový žebříček, nebo se vymykají kontrole pouze ve svém volném čase (tento typ bývá málo častý). (Matoušek, Kroftová, 2003)

Chtěla bych zde důrazně upozornit na fakt, že vliv závadové party nemůže být tak silný, pokud prostředí v rodině je bezproblémové a dítě je ve škole spokojené.

2.4 Osobnost záškoláka jako příčina záškoláctví

Jak jsem již uvedla výše, důvody záškoláctví mohou pramenit z rodiny, ze školy nebo vlivu vrstevníků (závadových part), ale žák může za školu chodit také vlivem svého osobnostního vývoje a psychického stavu.

Obecně vzato z hlediska individuální patologie či poruchy osobnosti, děti dopouštějící se záškoláctví mohou trpět nízkým sebevědomím, špatnou koncentrací a sebeovládáním, úzkostí a strachem, často mají nižší studijní výsledky, špatné společenské návyky a ve většině případů mají zvláštní vzdělávací potřeby. (Kyriacou, 2005)

Separační úzkost, školní fobie a sociální fobie zahrnuje Vágnerová (2004) do fobických úzkostných poruch, které jsou nejčastější příčinou problematické docházky. Fobickou úzkostnou poruchou trpí asi 3 % dětí. 3,2 % telefonních hovorů na Lince bezpečí se týkají strachu ze školy či zkoušky. (Karásková Ulbertová, 2010)

Separační úzkost je nadměrný strach z odloučení od rodičů, což může být příčinou záškoláctví. Jako porucha je hodnocena tehdy pokud přetrvává nepřiměřeně dlouho a má nadměrnou intenzitu. Děti odmítají chodit do školy nebo ze školy utíkají. **Školní fobie** je charakterizována jako nepřiměřený strach ze školy. V některých případech může souviset se separační úzkostnou poruchou nebo má dítě strach z výkonového selhání nebo se bojí učitele či spolužáka. Signálem školní fobie bývají vegetativní potíže (poruchy spánku, jídla), dále ovlivňuje výkon a celkové chování. Dítě ze školy utíká, což lze chápat jako panickou reakci. Veškeré problémy o prázdninách a víkendech mizí. **Sociální fobie** je nepřiměřený strach z neznámých lidí, který přetrvává po šestém roce nebo se po tomto roce objeví. Děti trpící touto fobií se vyhýbají všem kontaktům. Mají obavy z ohrožení, výsměchu či ublížení. Mají strach z veřejného vystupování (např. zkoušení u tabule). Vztahy s lidmi se omezuje pouze na členy rodiny, tím se omezuje socializační vývoj dítěte.

Vágnerová a Klégrová (2008) dále uvádějí **úzkost a anticipační úzkost**. Úzkostné děti hodnotí veškeré situace jako ohrožující. Neustále se něčeho obávají a trápí se tím. Anticipační úzkost se nejčastěji projevuje ve vztahu ke škole. Žák se bojí neúspěchu a selhání, které nenastalo a z největší pravděpodobnosti ani nenastane.

Ve srovnání s první definicí školní fobie dle Vagnerové, kde jsou školní fobie a strach ze školy totéž, bych ráda uvedla autory Krejčířová (2006) a Kyriacou (2005). Tito autoři se shodují na tom, že strach se projevuje nervozitou a občasným situačním strachem ze špatného výkonu nebo z konfliktů ve škole (u dětí tvoří 63% obav). Avšak strach by se neměl nijak zhlečovat, může přerůst do patologické podoby školní fobie.

Existují 4 způsoby jak odlišit školní fobie (strach ze školy) od pravého záškoláctví:

- Nesnaží se před rodiči utajit absenci.
- Jejich absence obvykle trvají déle (týdny nebo měsíce).
- Dobře se učí a mají cíle, které vyžadují školní vzdělání.
- Jejich chování je bezproblémové. (Kyriacou, 2005)

V příloze III je uvedena škála hodnocení školní práce a strachu ze školy. Tato nestandardizovaná škála slouží k posouzení úzkosti a strachu ze školy a negativního emočního postoje ke škole. Získané informace slouží k dalšímu podrobnějšímu vyšetření.

Příčinou záškoláctví může být také **ADHD** (porucha pozornosti a hyperaktivity). Děti s touto poruchou se vyznačují nesoustředěností (nedokončují úkoly, dělají „páté přes deváté“, jsou roztěkané, dělají řadu chyb z nepozornosti), hyperaktivitou (mluví překotně a hlasitě, „neposedí“, ošívají se) a impulzivitou (jednají impulzivně, bez přemýšlení o důsledcích, chtějí být středem pozornosti). Takovým dětem se všeobecně ve škole moc nedaří a kvůli své impulzivitě a hyperaktivitě se nedokáží přizpůsobit pravidlům. U některých dětí se v obtížném období dospívání negativní projevy poruchy zhorší a vedou k celkovým problémům spojeným se školní docházkou (útěky ze školy, pozdní příchody, chození za školu), kriminalitou a nevhodným chováním. U dětí s převahou hyperaktivity a impulzivity je větší riziko k poruše chování. Odhadovaný výskyt ADHD u dětí je 3-5 % dětí, některé prameny uvádějí až 19 %. Dále se odhaduje, že až 70 % dětí s touto poruchou trpí přidruženými problémy jako např. poruchy chování, úzkost, poruchy nálady, specifické poruchy učení. (Train, 2001)

3 Důsledky a možná řešení

Záškoláctví přináší mnoho sociálně patologických následků, které ovlivňují nejen žáka, ale také rodiče. Záškoláctví narušuje vzdělávání záškoláka (zameškává učební látku, ztrácí školní návyky, dochází k narušení vztahu učitel-žák, neorientuje se v nové učební látce) a vztahy ve třídě (může strhnout sebou další žáky nebo má strach, že se stane terčem posměchu a tím se problematika záškoláctví prohlubuje). Horším důsledkem špatné docházky, neomluvených hodin, nedostatečné klasifikace je ovlivnění navazujícího sekundárního vzdělání. K záškoláctví se často přidružují sociálně patologické jevy např. drobné krádeže, potyčky, tíhnutí k závadovému chování (krádeže, drogy, vandalismus aj.). Průzkum v Anglii ukazuje, že každý den je odhadem 50 000 žáků za školou a že 40% pouliční kriminality, 25% drobných krádeží a 20 % vandalismu mají na svědomí děti od 10 do 16 let v době vyučování. (Kyriacou, 2000) Negativní dopady na psychiku žáka a jeho budoucí život (rodinný či pracovní) může mít záškoláctví, které je důsledkem šikany, izolovanosti, nízkého sebevědomí a bázlivosti žáka, kladení velkých nároků a pro dítě nedostižných cílů a není nijak se žákem terapeuticky či jinak pracováno. Z výzkumů dětí, u kterých se projevila školní fobie, vyplývá, že jsou v dospělém životě více závislé na blízkých osobách a je u nich markantnější tendence při konfliktech unikat do nemocí, mají také větší problémy přizpůsobovat se novému prostředí a kolektivu lidí. (Matoušek, 1986)

Na základě výše uvedeného je důležité, abychom si všímali i nepatrných změn v chování dítěte, ať jsme v roli rodičů, učitelů či jiných odborníků pracujících s dětmi. Což charakterizuje následující věta: „*Jestliže porozumíme, proč dítě nešlo do školy, nebo dokonce nechodilo do školy, máme naději, že mu pomůžeme a že předejdeme větším problémům.*“ (Mertin, 2004, str. 175)

Nejjednodušší řešení problematiky docházky je předcházení nebo řešení problému v jeho počátku. Zde hraje jednu z hlavních rolí škola. Důležitými osobami fungujícími v rámci prevence ve škole je metodik prevence, výchovný poradce a školní psycholog. Metodik prevence může koordinovat přípravu tzv. minimálního preventivního programu, poskytovat informace z oblasti prevence, sledovat projevy sociálně patologických jevů a navrhnout opatření. Výchovný poradce se orientuje na řešení konkrétních výchovných situací. Hlavní funkce výchovného poradce je poskytnout pomoc žákům, kteří mají problémy studijní, rodinné nebo osobní, dále při volbě povolání a volbě zájmové činnosti. (Podlahová, 2004) Školní psycholog je vysokoškolsky vzdělaný odborník, který provádí poradenskou a intervenční činnost. Psycholog pracuje se školním

kolektivem, pomáhá při rozvoji didaktických metod, spolupracuje s rodiči. Školní psycholog by měl být prvním odborníkem, na kterého se může učitel obrátit v případě podezření na záškoláctví či na jiné školní obtíže u dítěte. (Karásková Ulbertová, 2010)

V Metodickém pokynu k prevenci a postihu záškoláctví, čj.: 10 194/2002-14 (plné znění je v příloze IV) je uvedeno, že příčiny záškoláctví se musí analyzovat a najít vhodný způsob jejich řešení. Škola by měla zajistit jistotu a podporu, a to u všech žáků dopouštějících se záškoláctví z jakéhokoli důvodu. Kyriacou (2005) nabízí mnoho strategií, které by neměli být opomíjeny při práci se záškoláky:

- nejúčinnější způsob, je tzv. kontakt prvního dne, kdy škola kontaktuje rodiče při prvním dnu absence žáka;
- zavedení fyzicky a společensky příjemného školního prostředí;
- podpora při studijních obtížích a problémech s emocemi;
- nabídka alternativních školních prostředí;
- ranní a odpolední družiny, které umožňují přípravu na hodinu a snižují tím riziko k záškoláctví;
- odměna za dobrou docházku, která může být symbolická (pochvala, dopis rodičům) nebo materiální (poukázka, vstup na kulturní akci);
- dozor a práce s dětmi o přestávkách;
- podpora reintegrace do školního prostředí po dlouhodobé absenci;
- spolupráce s vnějšími organizacemi.

Účinné opatření v případě psychologa-poradce u problému se záškoláctvím nabízí ze své praxe Matějček (1991). Pomoc může být okamžitá nebo perspektivní. Při okamžité intervenci se stává, i když ne tak často, že rodiče přivedou dítě, které je ještě za školou. V tomto případě k dítěti přistupujeme povzbudivě, zdůrazňujeme rodičům a dítěti pozitivní stránky osobnosti dítěte. Poté vedeme téma, jak se vyrovnávat s těžkostmi a jak přijímat jejich důsledky. Psycholog spolu s dítětem si vyjasňují přestupky a dochází k pojmenování toho, co je špatné. Motivujeme dítě k návratu do školy jako úlevu a osvobození z dosavadního napětí. Je lepší, když následující školní den půjde dítě do školy v doprovodu blízkého člověka, aby mu usnadnil „překročit práh“. Rodiči je také doporučováno, aby se zkontaktoval s třídním učitelem, který dítě přijme bez zbytečných výčitek. Většinou však rodiče s dítětem chodí k psychologovi dodatečně nebo po opakovaném záškoláctví. Je zapotřebí zjištění přesných motivací k záškoláctví. Pomoc a náprava spočívá v odstranění těchto příčin. Nejčastěji to znamená dosáhnout porozumění osobnostním rysům dítěte a přizpůsobit ambice a očekávání jeho možnostem. Druhou

podstatnou složkou je neustálé posilování odolnosti dítěte vůči frustraci metodou postupných zátěží. (Matějček, 1991)

U dětí trpících strachem a úzkostí je zapotřebí dlouhodobá a systematická práce na zjištění kořenů těchto problémů. Od tohoto se odvíjí následná terapie a poradenství zaměřující se na zvládací mechanismy, trénink alternativních způsobů chování a zmírnění fobie z konkrétního spouštěče. Ve vyhozených případech lze užít i psychofarmaka (anxiolitika či antidepresiva). (Karásková Ulbertová, 2010)

4 Praktická část

Cílem praktické části je nahlédnout očima dětí a jejich rodičů na problématickou docházku do školy, proto jsem volila kvalitativní přístup, konkrétně kasuistiku. Jednotlivé kasuistiky budou rozděleny na osobní, rodinnou, zdravotní a psychickou anamnézu, školní anamnézu a poté uvedu problematiku očima dětí a jejich rodičů. Každá kasuistika bude ukončena shrnutím a prognózou.

Na tomto místě bych ráda upozornila, že v kasuistikách budou pozměněna jména a osobní údaje, a to z důvodu ochrany anonymity zúčastněných.

4.1 Výzkumný vzorek

- Eva, problémy se záškoláctvím po celou dobu dospívání;
- Adam, obtížná diagnostika příčiny nedocházky do školy;
- Marika, neřešitelný problém záškoláctví.

4.2 Popis použitých metod

V rámci vypracování kazuistik jsem použila ještě následující metody:

ANALÝZA DOKUMENTŮ

Ke zpracování kasuistik jsem využila analýzu spisových dokumentací (zprávy ze školy, zprávy z psychologických a lékařských vyšetření, vyjádření a sdělení oddělení sociálně právní ochrany dětí, rozhodnutí soudu a znalecké posudky).

ROZHOVOR

Rozhovory pro účely kasuistik jsem vedla s rodiči, dětmi, učiteli, kurátory pro mládež a sociálními pracovníky. Jedná se o nestrukturované osobní rozhovory. Rozhovor s odborníky měl převážně funkci kontrolní a doplňující, kdy se blíže vyjadřovali k případům a vlastní činnosti, pokládala jsem pouze doplňující otázky, za účelem zjištění dalších podstatných informací. Rozhovory s dětmi a rodiči jsem vedla za účelem hlubšího vzhledu do problematiky jednotlivých případů. Pouze u kasuistiky o Adamovi jsem rozhovor nevedla. Vzhledem k jeho psychickým obtížím, tento rozhovor na základě mnou zadaných rámcových otázek týkajících se obav ze školy vedla sociální pracovnice, která s Adamem dlouhodobě pracuje a panuje zde z chlapcovy strany k pracovníci důvěra. U tohoto případu jsem hovořila pouze s matkou. Rozhovory u Evy jsou do doby dosažení její plnoletosti, poté se mi nepodařilo s Evou navázat kontakt.

POZOROVÁNÍ

Okrajové informace jsem získala také za pomoci pozorování u soudních jednání, výchovných komisí a sociálních šetření. Data získaná z pozorování se týkala převážně zjištění bytových podmínek, chování a jednání dětí či jejich rodičů a jak fungují ve vzájemné interakci s institucemi.

4.3 Kasuistika 1

Osobní anamnéza

Eva se narodila v roce 1991, bydlí v Praze. Rodiče se na podzim 1992 rozvedli. Otec se o dívku první rok po rozvodu zajímal, ale již v tomto roce byly problémy s placením výživného. V současné době otec o Evu nejeví zájem, na dítě neplatí výživné a ani není s nezletilou v kontaktu. Eva se po celou dobu toužila opět s otcem setkat a seznámit se s jeho rodinou. Napsala mu několik dopisů, na které však otec nereagoval nebo se vymlouval na to, že nemá čas. Matka s nezletilou a jejím polorodým bratrem žije v obecním bytě 2+1. Obě děti mají svůj vlastní pokoj, matka obývá kuchyň. Při šetřeních byl v bytě vždy průměrný nebo podprůměrný pořádek. V bytě se kouřilo. Rodina je od roku 1992 v evidenci oddělení Sociálně právní ochrany dětí v souvislosti s rozvodem rodičů.

Rodinná anamnéza

Matka: Narodena 1962, má pouze základní vzdělání. Občasně si brigádne přivydělává. Matka je hlášena na úřadu práce. Od roku 2005 si podala žádost o plný invalidní důchod, kvůli neurotickým depresím s fobickou a nutkavou poruchou (dle sdělení matky ambulantně dochází do Psychiatrické léčebny Bohnice). Žádost o invalidní důchod byla schválena. Matka nezletilé je 2x rozvedená, s žádným ze svých bývalých manželů není v kontaktu.

Otec: Naroděn 1970. Otec je vyučen, měl živnostenský list na prodej stavebního materiálu, ten si ale zrušil. S nezletilou není vůbec ve styku. Při kontaktu s odborníky a matkou se mi nepodařilo získat více informací. Otec uzavřel další manželství, z kterého vzešly dvě děti. Eva se s nimi nikdy nesetkala.

Bratr: Narodil se 1983, má pouze základní vzdělání, střední odborné učiliště pro zdravotní problémy ukončil. Dle sdělení matky má problémy se sliznicí v žaludku, kvůli tomuto byl opakovaně hospitalizován. Má další dva sourozence ze strany otce, nestýká se

s nimi. Otec se o něho od narození nezajímá. Bratr nezletilý si pouze brigádově přivydělává. Vztah Evy s bratrem je konfliktní.

Zdravotní anamnéza a psychický vývoj

Nezletilá byla neplánovaným dítětem. Narodena v úplné rodině. Byla to druhá gravidita matky. Matka během těhotenství nepila, ale kouřila. Porod byl v termínu, spontánní a přirozený. Kojená byla velice krátce. Nikdy vážněji nestonala, všechna očkování proběhla bez komplikací. Po nástupu do mateřské školy častěji bronchiální onemocnění. V deseti letech byla nezletilá hospitalizována v dětské klinice, důvodem bylo nechutenství. Somatická příčina nebyla prokázána. Na konci sedmého ročníku lékaři u dívky zjistili astma.

Raný psychomotorický vývoj je v normě. Mentální produkce se pohybuje v dolním pásmu průměru, výkony jsou nevyrovnané, verbální část podprůměrná a názorová produkce je v pásmu průměru. Eva měla problémy se čtením a psaním.

Školní anamnéza a průběh problému

V roce 1994 dívka nastoupila do mateřské školy, do skupiny dětí se začlenila výborně. Matka s mateřskou školou spolupracovala. Na chování Evy si nikdo nestěžoval. Eva byla charakterizována spíše jako tiché a plaché dítě. V roce 1998 dívka nastoupila do první třídy základní školy. V 13-ti letech dívka na základě žádosti matky a také doporučení školy přestoupila na jinou školu. V dosavadní škole se dívce nedařilo po častých nemocech zpět zařadit do třídního kolektivu a zvládat učební látku (jednalo se o školu orientovanou na výuku cizích jazyků). Začátek na nové škole byl velmi problematický, dívka sem nechtěla chodit, měla obavy z toho, že zde nikoho nezná. Nejdříve byla omlouvána matkou, že špatně snáší přestup na novou školu a má z toho psychické potíže. Bohužel ani nepomáhalo, když jí matka doprovázela do školy, brala jí přezůvky z šatny (několikrát odešla i v bačkorách) apod.

V této chvíli již bylo jasné, že zde svépomoc nepomůže. Matce a Evě problémy se školou začaly přerůstat přes hlavu. Škola a oddělení sociálně právní ochrany dětí doporučili matce odborné pracoviště. V březnu sociální pracovnice zprostředkovala dívce ambulantní péči u dětského psychologa. Společná sezení by měla objasnit podstatu a motivy, které byly spouštěcím mechanismem záškoláctví.

Dětským psychologem bylo konstatováno, že by bylo vhodné umístit Evu na dětské psychiatrické oddělení za účelem zjištění, zdali se nejedná o strach ze školního prostředí. V dubnu dívka nastoupila do dětské psychiatrické léčebny v Krči. Dne 1. 6. 2004 byla hospitalizace předčasně ukončena – matka podepsala reverz, a to z důvodu žádosti

Evy, která nadále nechtěla na psychiatrickém oddělení sestřívát. Výstupní zpráva hovoří o tom, že nelze vyloučit podvědomý únik do nemoci jako reakci na zátěžové situace ve škole. Zároveň ošetřující lékař poukazuje na určité modelové situace v dívčině rodině konkrétně na to, že matka usiluje o invalidní důchod a toho času je nezaměstnána, to samé je i u staršího syna. Během pobytu docházela do školy bez větších obtíží. Ve škole byla pasivní, nejistá, byla nutná motivace a stimulace. Ve školním prospěchu byly patrné velké nedostatky z dřívějších ročníků. Ošetřující lékař doporučil intenzivní dohled sociálních pracovníků s tlakem na matku a Evu ohledně školní docházky. Dále by bylo vhodné dívku přeradit do speciální školy s nižšími nároky a individuálním přístupem. Matka toto však odmítla, nemyslí si, že by měla Eva docházet do speciální základní školy, matka veškeré argumenty negovala. Z tohoto důvodu se lékaři přiklonili k opakování 6. ročníku.

Na základě výstupní zprávy bylo rozhodnuto o opakování 6. ročníku a Eva byla přeřazena do třídy 6. D, která je určena pro děti se specifickými poruchami učení. Začátkem roku 2005 opět oddělení sociálně právní ochrany registruje stížnost na školní docházku dívky. K 13. 1. 2005 zameškala 256 vyučovacích hodin. Matka sice pro úkoly do školy chodí a dívku omlouvá, ale s dcerou si nedokáže poradit. Z tohoto důvodu matka požádala o individuální vzdělávací plán bez nutnosti docházet na vyučovací hodiny. Evě byl individuální plán schválen. Dívka je v rámci plnění plánu povinna kontaktovat jednotlivé učitele a domluvit si s nimi termíny konzultací.

V této chvíli spolupracuje škola, dětský psycholog a sociální pracovník. Dětská psycholožka se u dívky přiklonila ke školní fobii ve vztahu ke školnímu prostředí, avšak nevyvrátila ani možnost, že dívka nechce docházet do školy, protože si navykla na život bez starostí a pravidel. Dále také uvedla, že matka není dostatečně důsledná v opatřeních, což může být zapříčiněno matčinou diagnózou. Eva nejeví znaky šikanovaného nebo týraného dítěte, nikdy si během sezení nestěžovala na spolužáky či negativní postoj k její osobě ze strany učitelů.

Od března Eva začala do školy chodit na jednu až dvě vyučovací hodiny a cílem je postupně tuto dobu prodlužovat. Eva v rámci individuálního plánu plní zadané úkoly a má dobré výsledky. V tuto chvíli Eva bere psychofarmaka, která utlumují její strach. V případě potřeby se škola obrátí na sociálně právní ochranu dětí či psycholožku Evy. Ve škole je pod dozorem výchovného poradce.

Od dubna 2005 až do října roku 2006 nebyla sociální pracovnice v kontaktu s rodinou. Poslední návštěva u dětského psychologa byla v květnu 2006, poté se již matka s dcerou na další návštěvu nedostavila. V říjnu 2006 škola na oddělení sociálně právní

ochrany dětí zaslala sdělení, kde bylo uvedeno, že dívka není ve škole od 25. 9. a její hodiny jsou neomluveny. Při dotazu na školu, jak probíhala docházka minulý školní rok, škola uvedla, že ze začátku docházka fungovala, poté měla často omluvenou nepřítomnost lékařem či matkou. Škola byla také v tomto období v kontaktu s psychologkou. Dívku podporovali ve studiu a snažili se jí zařadit do kolektivu, ale třída jí nepřijala i vzhledem k tomu, že se Eva ke spolužákům chovala odmítavě. Matka se školou v minulém roce komunikovala. Nyní už ne. Dívka do základní školy chodí devátým rokem, ale nemá ukončenou ani sedmou třídu, je podmíněně v osmé třídě, ale musí ukončit 7. ročník zkouškami. Matka a její dcera však od této doby velmi sporadicky spolupracovaly se sociální pracovníci, školou i psychologem. Eva přestala zcela docházet do školy.

Začátkem ledna 2007 oddělení sociálně právní ochrany dětí podalo k soudu podnět na zahájení soudního řízení ve věci nařízení výchovného opatření. V této době se o tento případ zajímá i přestupkové oddělení místního městského úřadu. Škola kvůli docházce nebude dívku klasifikovat a ani jí nebude umožněno pokračovat v devátém ročníku, protože k 31. 8. 2007 bude mít ukončenou devítiletou školní docházku. Matka byla o tomto rozhodnutí telefonicky vyrozuměna, požádala o individuální vzdělávací plán a slibuje, že Eva termíny bude dodržovat. Žádost byla školou zamítnuta. Matka tedy souhlasila s opětovnou hospitalizací Evy. Sociální pracovníce zprostředkovala termín nástupu do Fakultní nemocnice Motol. Eva však nenastoupila. Matku se nepodařilo zkontaktovat ani prostřednictvím šetření.

V dubnu se konalo soudní jednání. Jednání se účastnila matka i nezl. Eva. Během jednání matka svou dceru omlouvala, veškeré problémy ve škole připisovala školní fobii a časté nemocnosti Evy. Eva byla soudem vyslechnuta bez přítomnosti matky. Eva před soudem vystupovala velmi klidně. Své důvody vysvětlila stejně jako matka. Soud rozhodl, že se nad Evou nařizuje ústavní výchova.

V červnu 2007 matka donesla potvrzení o přijetí dívky k dvouletému studiu na Střední katolické škole - obor charitativní služby. Matka se proti rozhodnutí soudu prvního stupně odvolala. V tuto dobu zdejší oddělení bylo informováno o závěru přestupkového řízení, dle kterého je matka uznána vinou ze spáchání přestupku na úseku školství a výchovy mládeže. Za tento přestupek bylo matce uloženo napomenutí a povinnost uhradit náklady s řízením ve výši 1 000 Kč.

V září 2007 se po telefonickém rozhovoru sociální pracovníce dozvídá, že Eva do školy nenastoupila. Zatím je matkou omlouvána pro nemoc. V říjnu 2007 oddělení sociálně

právní ochrany podává podnět na Policii ČR, a to z důvodu podezření z naplňování skutkové podstaty trestného činu ohrožování mravní výchovy u nezletilé. V ten samý měsíc byla Eva podmíněčně vyloučena ze studia za nedocházku.

V únoru 2008 byla nezl. předvolána k výslechu u Policie, dívka však využila svého práva k věci nevypovídat. V březnu Městský soud v Praze vydal usnesení o předběžném opatření na základě kterého se Eva umísťuje na dětskou psychiatrickou kliniku za účelem zkoumání duševního stavu nezletilé.

V červnu 2008 se konalo soudní jednání u soudu druhého stupně. Během jednání byl přečten znalecký posudek z oboru psychiatrie a psychologie o duševním stavu Evy. Ze závěru odborníků vyplývá, že Eva má normální inteligenci, avšak její osobnost je nevyzrálá, disharmonicky se vyvíjí, jsou přítomny znaky úzkostně separačního prožívání a tendence k opozici. Je přítomna těsná vazba na rodinu, zejména matku. Za stávajících podmínek dosavadní výchovné prostředí v rodině problematiku dívky spíše posilovalo. Na základě průběhu a současného nálezů znalci doporučují hospitalizaci dívky nejlépe na dětském a dorostovém psychiatrickém pracovišti. Takový pobyt by mohl ovlivnit separační psychopatologii. Nezdravotnická ústavní výchova nebyla doporučena. Městský soud potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně.

Matka ke konci roku 2008 podala návrh k soudu na zrušení ústavní výchovy. Soud tento návrh zamítl. Matka proti tomuto rozhodnutí zaslala odvolání. Dívka nenastoupila na diagnostický pobyt v Hodkovičkách. V roce 2009 Obvodní soud zahájil řízení ve věci výkonu rozhodnutí, a to umístěním Evy do diagnostického ústavu. Před plnoletostí matka podala opětovný návrh na zrušení ústavní výchovy. Vzhledem k dosažení plnoletosti Evy obvodní soud toto řízení zastavil.

Při posledním jednání na oddělení sociálně právní ochrany dětí, kdy Eva byla již měsíc plnoletá, bylo sociální pracovníci sděleno, že Eva nepracuje a není vedena na úřadu práce. Matka si stěžovala, že jí Eva nechce poslechnout a bývá celé dny pryč. Eva občasně brigádně pracuje v baru, místo však nechtěla sdělit. Začátkem roku 2010 byla Eva několikrát viděna na Karlově náměstí v přítomnosti lidí, u kterých se objevují sociálně patologické jevy (drobné krádeže, prostituce, vandalství apod.). V druhé polovině roku 2010 jsem se dozvěděla, že matka má na bytě velké dluhy a bude exekučně vystěhována. Po velkých konfliktech se z bytu odstěhoval bratr Evy. Eva je v současné době na úřadu práce a nemůže najít vhodné zaměstnání. Po krátké době, kdy žila s přítelem, opět bydlí u matky. Matčin zdravotní a psychický stav se rapidně zhoršil vzhledem k její svízelné sociální situaci. Matka není schopna chodit do práce. Eva k těmto problémům přistupuje

velmi laxně. Z rozhovoru s matkou dále vyplývá, že si Eva aktivně žádné zaměstnání nehledá. Rodina v současné době pobírá dávky hmotné nouze.

Problematika z pohledu Evy a její matky

Eva sděluje, že je v ní určitý blok, má strach ze školy a nedokáže hovořit před více lidmi. Bojí se toho, že selže a ostatní se jí budou smát. Na můj dotaz žádnou konkrétní situaci však neuvedla.

Eva neví, jak se cítila v mateřské škole, toto období si nepamatuje. Eva uvádí, že když začala chodit do první třídy, pamatuje si, že často brečela a stýskalo se jí po matce. Uvádí, že toto pociťovala asi až do páté třídy, ale do školy chodila a měla dobré výsledky. V šesté třídě začala mít časté zdravotní problémy, často se jednalo o nachlazení a angíny. Po každém onemocnění měla strach, že nebude stíhat učení, jak na ní budou reagovat žáci a učitelé. Své spolužáky takřka neznala, protože byla na nové škole. Chtěla tam jít, ale dle jejího sdělení jí nešel strach z hlavy. Ve škole se s ní nikdo nebavil, ale neuvádí, že by docházelo k verbálním či jiným útokům. Ze svých spolužáků však cítila, že jí nemají rádi. Eva popisuje, že má pocit, že všem ve škole vyhovovalo více, když ve škole nebyla. Eva taky uvedla, že v této době měla psychické problémy její matka a ona s ní chtěla být doma. Eva také sdělila, že do školy nemohla chodit i kvůli tomu, že na ní stále tlačily sociální pracovnice. Matka se jí snažila do školy donutit jak po dobrém, tak i po zlém, pokud jí matka do školy donutila jít, tak o přestávce utekla. Učitelé se k ní chovali odtaziť. Nikdy neměla důvěrnější vztah k učitelům a ani jim neřekla, co cítí. Sociálním pracovnícím se svěřila, ale má pocit, že jí nevěřili. Eva se dle svého vyjádření snažila vše plnit, ale nešlo jí to. Jeden čas brala nějaké léky a měla individuální vzdělávací plán, do školy začala chodit na pár hodin. Eva popisuje, že byla otupělá a tak nějak jí to nevadilo, ale potom přestala brát léky a nároky ve škole se zvyšovaly i učitelé od ní požadovali víc a víc. Potom opět několikrát onemocněla a už se do školy nemohla vrátit. Už si nepamatuje, jak spolupracovala s psycholožkou. Eva nedokáže vysvětlit, proč přestala chodit do střední školy.

Když Eva nebyla ve škole, hodně četla, pomáhala s úklidem, vařila, občas šla ven, ze začátku si dodělávala úkoly ze školy. Eva sama sebe hodnotí jako citlivou, hodnou a občas výbušnou, když jí někdo něco nařizuje nebo když nemá svobodu. Měla dvě kamarádky, ty jí nejdříve pomáhaly a ona se jim svěřovala. Pak se pohádaly a Eva zjistila, že jí pomlouvají. K psycholožce, ke které chodila, měla důvěru, ale poté jí nutila k hospitalizaci. Eva se bála, že jí tam odveze, tak k ní přestala chodit.

Matka sdělila, že si je vědoma všech problémů, které její dcera má. Myslí si, že veškerá opatření dceři nepomohla, spíše její strach zhoršila. Matka neví, jak by se to mělo řešit, ale myslí si, že za to mohou organizace, které její dceru nutili chodit do školy, i když uváděla, že má strach. Matka uvedla, že ona sama trpí úzkostmi a z tohoto důvodu ztratila svou práci, protože tam nemohla chodit, také jí nikdo nepomohl. Matka se k tomu nechtěla dále vyjadřovat. Matka s dcerou o škole bezpočetkrát mluvila, ale cítila, že se dcera od ní odcizuje v důsledku jejího nátlaku.

Shrnutí

Z kasuistiky je zcela jasné, že zlomové období přišlo v šesté třídě, kdy Eva byla často nemocná a vzhledem k jejímu předchozímu psychickému vývoji pro ni bylo obtížné se s každou další nemocí vyrovnávat s požadavky školy a třídním kolektivem. Zasadní změnou byl také přechod na jinou školu v průběhu šestého ročníku. Evu nikdo na změnu nepřipravil, neměla možnost volby. Po změně školy u Evy neproběhlo adaptační období, po Evě se chtělo, aby plnila požadavky nové školy. Poté se již Eva vyhýbala škole účelově, protože to pro ni bylo nejjednodušší řešení, jak se vyhnout školnímu prostředí. Eva uvedla, že do nové školy nechtěla chodit, protože měla strach z toho, že jí učitelé a spolužáci budou odmítat. To samé probíhalo již na minulé škole, kdy byla často nemocná a měla obavy ze sankcí za její nepřítomnost.

Nyní je obtížné vyhodnotit, jaké opatření se mělo udělat na úplném začátku, jaký by byl ten nejlepší postup. Další zlomový bod přišel ve školním roce 2005/2006, kdy Eva začala na základě individuálního plánu do školy v rámci svých možností docházet. S Evou se mělo v tomto období intenzivně pracovat, to se však nestalo. Dohled sociálních pracovníků zcela ustal a škola problém nedocházky pouze párkrát konzultovala s Evinou psycholožkou, což bylo v tomto případě nedostačující. Zmíněné instituce měly i nadále spolu vše konzultovat a absence měly ihned řešit spolu s matkou a Evou. Možnost řešení v tomto období bych viděla i v osobním asistentovi či podpoře neziskové organizace, která se zabývá podporou a motivací dětí, které mají problémy se školní docházkou.

Období poté bylo krokem na úplný začátek, kdy už nedošlo k nápravě a opětovnému navázání na školní docházku. Dle následujícího vývoje si myslím, že možnosti hospitalizace či umístění v diagnostickém ústavu by v pozitivním osobnostním vývoji Evy nepomohly, ale pod dohledem instituce by se Evě snad podařilo dokončit školní docházku. Je zde i otázka, jakou měrou ovlivnil psychický stav matky Evinu docházku. Myslím si, že matka se snažila v rámci svých možností udělat pro dceru

maximum, posléze však byla ze všeho již unavená a dle mého názoru se bála, že nátlakem svou dceru ztratí, jak se stalo později u jejího syna.

Prógnóza

V tuto chvíli je vše v rukách Evy. Na ní samotné bude rozhodování o podstatných věcech v jejím životě. Dle mého názoru se Eva sama v sobě nevyzná a neví, co chce a co je správné. Současný životní styl, kopíruje životní styl její matky a bratra. To, co hodnotím jako ještě závažnější, je psychický stav Evy, který není nijak terapeuticky řešen. Předpokládám, že její problémy v minulosti, nedostatečné vzdělání a současná situace zapříčiní, že pro Evu bude náročné si udržet práci, s tím související bydlení a slušnější životní úroveň.

4.4 Kasuistika 2

Osobní anamnéza

Adam se narodil v roce 1997 ve Velké Británii, spolu se svou rodinou zde žil do 8 let, kde začal navštěvovat základní školu. Po rozvodu rodičů se matka spolu s Adamem a s jeho dvěma sourozenci odstěhovala zpět do Prahy. Otec s Adamem komunikuje velmi nepravidelně. Adam má dvě mladší sestry.

Rodinná anamnéza

Matka: Narodena 1970, má středoškolské vzdělání zakončené maturitní zkouškou. V současné době pracuje jako vedoucí překladatelského servisu v stavební firmě. Je rozvedená. Otec na péči o děti nic nepřispívá, matka je samoživitelkou.

Otec: Naroděn 1970. Je afroamerického původu. Otec stále žije ve velké Británii. Matka o otci nemá žádné informace.

Sestry: Starší sestra se narodila v roce 1999 a mladší sestra v roce 2003. Obě dochází v současné době do ZŠ. U dívek proběhla adaptace na nové prostředí v pořádku. Matka uvedla, že vztah mezi sourozenci je harmonický, i když občas dívky na chlapce žárlí, že nechodí do školy. Matka také uvedla, že je pro ni obtížné dívkám vysvětlit, co se s Adamem děje. Sestry jsou po zdravotní stránce zcela v pořádku.

Zdravotní anamnéza a psychický vývoj

Nezletilý byl plánované dítě. Naroděn v úplné rodině. Byla to první gravidita matky. Matka během těhotenství nepila, nekouřila a nebrala žádné léky. Porod byl protahovaný, císařským řezem. Adam nikdy vážněji nestonal, nebyl hospitalizován. Chlapec často trpí migrénami a je alergický na chlór.

Chlapec je v péči psychologických odborníků až od doby pobytu v ČR. Ze sdělení odborníků vyplývá, že raný psychomotorický vývoj je v normě. Intelektový výkon je v pásmu výrazného nadprůměru (IQ vyšší než 132). Paměť nejeví známky jakéhokoliv nedostatku. Mentální produkce se pohybuje v pásmu nadprůměru. Výkon pozornosti je průměrný. S rostajícím počtem úkolů pozornost rapidně klesá. V tomto případě se však nejedná o poruchu pozornosti, spíše je chlapec vnitřně nemotivován. Chlapce již odmala nebavily stereotypní a nudné činnosti. Toto tvrzení také potvrdila matka. Adam má výtvarné nadání. U Adama ani jeho rodiny nebyla diagnostikována žádná psychiatrická porucha.

Školní anamnéza a průběh problému

Do mateřské školy a základní školy (do třetí třídy) docházel Adam v Anglii. V mateřské škole si dříve zvykal na nové prostředí a odloučení od rodiny. V základní škole probíhala adaptace také delší dobu. Do školy poté docházel bez větších obtíží. V Anglii se ve škole projevoval ze začátku rezervovaně. Po zapojení do třídního kolektivu byl aktivní a projevoval své názory. Se spolužáky a učiteli vycházel velmi dobře.

V 8 letech Adama se matka spolu s dětmi odstěhovala do České republiky. Matka k přestěhování přistoupila po rozvodu. V Anglii neměla práci, téměř nikoho zde neznala a chtěla se vrátit zpět za svou rodinou, která by jí poskytla pomoc a podporu. Otec přestěhování nijak nebránil, již v té době se o děti zajímal minimálně. Chlapec ihned po přestěhování nastoupil do české základní školy. V této škole však docházelo k dlouhodobým neshodám se spolužáky. Jednalo se o verbální útoky a posměšky a to z důvodu Adamovi barvy pleti (má snědou pleť) a jazykové bariéry (uměl velmi špatně česky). Nikomu se nesvěřoval. Adam to řešil nechozením do školy. O tomto se matka dozvěděla, až když byla informována školou, že Adam má neomluvené hodiny a z tohoto důvodu snižovanou známku z chování. V této době začala matka s Adamem docházet do pedagogicko-psychologické poradny, nevěděla, kam by se přesně měla obrátit. V poradně poukázali na vnitřní nestabilitu, vykořeněnost chlapce, nízkou schopnost podřídit se a pocit tlaku zvenčí. Poradna také nevyloučila, že by se mohlo jednat o školní fobii ve vztahu ke spolužákům.

Z pozice školy však problém nebyl nijak řešen, byl spíše bagatelizován, neodhadli zde vážnost situace. Řešení přesunuli na matku. Adam začal od září 2009 pravidelně docházet k dětské psychiatrice. Již při prvním setkání s chlapcem, psychiatricka uvedla, že chlapcovo chování není zcela normální a vykazuje známky úzkosti. Při jednání se nedívá přímo do očí a utíká do fantazie.

Situaci matka řešila změnou školního prostředí. Adamovi byl v nové škole povolen individuální vzdělávací plán. Do školy zhladem ke svým psychickým problémům nedocházel. Adam se učil doma. Do školy chodil na konzultace k učitelům a na přezkoušení. Chlapec byl zkoušen ve školní družině, zcela se odmítal setkat s ostatními dětmi. V 7. třídě začal mít chlapec větší obtíže s učební látkou českého jazyka. Matka ke zhoršení prospěchu syna uvedla, že byla dlouhodobě hospitalizována a o děti se v té době starala jejich babička (matka matky). Babička nebyla ve výuce Adama tolik důsledná.

Na začátku roku 2010 vstupuje do případu i oddělení sociálně právní ochrany dětí na žádost školy, a to spíše ve funkci systematického koordinátora pomoci. Oddělení také dohlíželo na dodržování opatření, která jsou v zájmu Adama. Matka se sociální pracovníci navázala intenzivní spolupráci. V březnu 2010 byl proveden i pohovor s chlapcem. Adam hovořil o tom, jak se doma připravuje na přezkušování. Vždy na celý týden si sestaví plán, podle něhož se učí. Nejlépe se učí večer. Matka ho po příchodu z práce vždy přezkouší. Přiznal, že má problémy s českým jazykem. Během hovoru mluvil potichu, bylo znát, že je nervózní. Adam uváděl, že má často pocit, že by nejraději někam utekl, kde by byl zcela sám nebo se schoval. Pracovnice s Adamem hovořila o možnosti asistenta. Adam na to sdělil, že se radši učí sám, ale nabídku zcela neodmítl. Poté bylo ještě hovořeno s matkou, té byla nabídnuta organizace PětP nebo Barevný svět dětí, kde by mohlo dojít za pomoci dobrovolnického programu k stimulaci Adamova chování. Matka souhlasila se prostředkováním Barevného světa dětí, kde by bylo chlapci umožněno doučování a celkově by se pracovalo s rodinou.

Škola, do které Adam chodil, vyslovila své obavy, že nejsou schopni s Adamem pracovat více než nyní, a to z důvodu vytíženosti učitelů a absence školního psychologa. Třídní učitelka si je vědoma toho, že by Adam potřeboval mnohem individuálnější přístup. Na základě tohoto sdělení matka začala shánět vhodnější školu pro syna. Našla soukromou alternativní školu s programem Montessori, kde jsou ochotni s Adamem pracovat a rozvíjet nadprůměrnou inteligenci chlapce. Adamovi se změna školy líbila a souhlasil, že do školy bude chodit. Do školy nastoupil v březnu 2010. Adam v rámci obtížné adaptace do školy docházel na 1-2 hodiny, podařila se i docházka na celý den. Poté došlo opět k útlumu. Matka uvádí, že o tom s Adamem stále hovořila, avšak Adam nedokáže sdělit, proč do školy nemůže. Matka si nemůže finančně dovolit soukromou školu, na kterou Adam nechodí a bude muset studium na škole ukončit. Adamova psychiatrická, doporučila diagnostiku u psychologa. Matka se domluvila s psychiatrickou, že budou hledat státní školu, která umí zacházet správně s individuálním vzdělávacím plánem. V průběhu března

došlo k hloubkové diagnostice chlapce, která měla pomoci zjistit aktuální stav a ověřit předchozí závěry, které poukázaly na školní fobii. Ze závěrečné zprávy vyplynulo, že náznak fobického reagování je patrný, ale není patologicky silný, v chování nejsou známky deprese. Dle psychologa záškoláctví vychází z menší důslednosti ve výchovné sféře. K tomu se dále vyjádřil, že dle jeho názoru nelze vše „svádět“ na školní fobii, spíše se přiklání k tomu, že matka je méně důsledná ve výchovném působení. Z jeho pohledu je chlapec v pořádku a je to věcí disciplíny.

V červnu 2010 se matka dostavila za sociální pracovníci s tím, že chlapec dochází opět pouze ke své psychiatrice. Adam ve svém jednání nedělal žádné pokroky. Matka je již zoufalá z této situace, má pocit, že odborníci přehlíží, že má Adam problém nebo si s tím nevědí rady. Matka nesouhlasí s diagnostikou pana psychologa. Uvedla, že se snažila, aby chlapec do školy chodil. Doprovázela ho do školy, někdy se s ním skoro prala, aby ho do školy odvedla. Ona musí pracovat, aby uživila rodinu. Přes den je většinou sám doma. Matka si je vědoma toho, že to chlapci může vadit a může být na ní i naštvaný.

Sociální pracovnice kontaktovala psycholožku z denního stacionáře pro děti a dorost (při dětské psychiatrii Vinohradské fakultní nemocnice), kde by Adam docházel každý den od 8.00 do 14.00, při těchto schůzkách by docházelo k terapii a diagnostice. Adam by byl přihlášen do nedaleké základní školy, se kterou pracoviště spolupracuje a zde by probíhal nácvik školní docházky s doprovodem. Matka toto řešení přijala velmi kladně. Adam je ochoten to také zkusit. Vše bylo dohodnuto na konec srpna.

Po necelých 14 dnech však psycholožka sdělila, že chlapec není pro tento typ léčby dostatečně věkově starý, i když Adam s pracovištěm začal spolupracovat. Psycholožkou byla doporučena spíše hospitalizace. Nicméně ve škole vyšli matce a Adamovi vstříc. Navrhli program, který je určen na šest týdnů, kdy bude Adam docházet na konzultace ke školní psycholožce a pravidelně bude komunikovat s třídní učitelkou. Pokud se však Adam nikam dál neposune, bude matka muset přistoupit k hospitalizaci.

Ke konci listopadu sdělila, že se Adam k postupnému docházení do školní výuky staví opět negativně, ale k psycholožce dochází. Matka sdělila, že má z hospitalizace strach. Škola by souhlasila s individuálním vzdělávacím plánem, matka by také chtěla navázat kontakt s Barevným světem dětí (dříve byla tato možnost odložena vzhledem k dočasnému fungování chlapce ve škole Montessori).

V prosinci došlo ke kontaktu s pracovníci Barevného světa dětí. U jednání byla přítomna matka, Adam a sociální pracovnice. Byl dohodnut program, kdy chlapec bude

docházet na doučování, dále by matka spolu s Adamem chodila na rodinnou terapii. Adamův dobrovolník z organizace bude muž, a to z toho důvodu, že mužský vzor v jeho prostředí chybí.

Matka spolu s Adamem v roce 2011 i nadále spolupracují s odborníky. Adam na doučování dochází, spolu s asistentem se připravoval na přezkoušení, aby bylo možné Adama klasifikovat. Klasifikace proběhla úspěšně, mimo čtyřky z fyziky má jedničky a dvojky. Bohužel na poslední 3 doučování se Adam nedostavil, matka mu např. volá ještě půlhodiny před konzultací s tím, že se Adam připravuje, ale nakonec se na konzultaci nedostaví. Když se ho pak ptá matka na důvody, nedokáže to vysvětlit, „prostě to nešlo“.

Zatím bez potíží dochází Adam pravidelně na konzultace k psychologce z Barevného světa dětí, nyní je domluveno, že se frekvence konzultací zvýší. V rámci psychologických konzultací by mělo být řešeno i to, proč se Adamovi nedaří docházet na doučování. Konzultací se má účastnit také matka, aby mohla být řešena i vzájemná interakce s Adamem.

Dále bylo domluveno, že konzultace s asistentem by se nyní mohly zaměřit i na jinou náplň – zábavnější, než jen na doučování, aby se posiloval vztah Adama s asistentem.

Problematika z pohledu Adama a jeho matky

Adam sdělil, že k psychologům chodí nerad, ale chápe vážnost situace. Adam uvádí, že chce sám se sebou něco dělat, také mu nevyhovuje, že nechodí do školy. Hovoří o tom, že se ve škole bojí, že např. řekne něco špatně a spolužáci se mu budou smát (jak tomu bylo v minulosti). Obavy, které má, označoval jako školní fobie. Adam nedokáže vysvětlit pocity, které má, když jde do školy. Občas se ho na to ptá i jeho matka, ale té to také nedokáže vysvětlit. Uvědomuje si, že tím matce způsobuje problémy. Ale když jde do školy, pocit strachu je mnohem silnější. Adam si nepomatuje, zda tyto pocity měl i ve škole v Anglii. Do Anglie by se však nechtěl vrátit. Má rád babičku a v České republice se mu líbí.

Při rozhovoru ochotně odpovídal na otázky, ale není aktivní (odpovídá převážně jednoslovně), uhýbá pohledem, sám sdělil, že se při komunikaci s lidmi dokáže překonat, ale je mu to nepříjemné. V interakci s blízkými lidmi – matka, sestry, babička však nemá potíže. Během rozhovoru mluví pěkně o matce i sestrách a mnohem ochotněji než o obtížích se školní docházkou.

Matka uvedla, že nechce, aby to vyznělo jako stěžování, ale její syn jí velmi zaměstnává, je pro ni obtížné rozdělit pozornost mezi všechny děti a je pravdou, že od začátku problému se více věnuje synovi. Zároveň má však pocit, že by chlapec potřeboval

ještě více její pozornost. Nejvíce času jí zabere učení s chlapcem. Matka by si přála vědět, na co chlapec myslí a čeho se bojí. Když se synem mluví o jeho problému se školou, odpoví, že to nedokáže vysvětlit, že prostě do školy nemůže jít. Matka pociťuje, že problém nastal po přestěhování do České republiky. Chlapec se jí sám od sebe nesvěřuje. Matka se pokouší Adama motivovat ke sportu či jiné zájmové aktivitě. Dříve dělal bojová umění, má také výtvarný talent, chtěla mu zaplatit hodiny kreslení. Adam to však odmítá.

Shrnutí

V Adamově životě relativně krátce za sebou přišly dvě zásadní změny ve věku, kdy bylo pro něho obtížné si to vysvětlit, a to rozvod jeho rodičů a posléze přestěhování do České Republiky. To samo o sobě muselo být pro chlapce velmi psychicky zatěžové. V nové škole se špatně adaptoval, nebyl přijat svými spolužáky a to z důvodu barvy pleti a jazykové bariéry. Z toho pro mě vyplývá otázka, zda v tomto směru bylo se třídou jako celkem pracováno. Celá situace vygradovala v pátém ročníku, kdy Adam začal tuto situaci řešit záškoláctvím. Chlapec se matce nesvěřil, snad i proto že jí nechtěl zatěžovat problémy nebo se za své chování styděl. Myslím si, že k tomu přispěla i pracovní vyčerpání matky. Nároky na matku jsou značné, musí zvládat náročné zaměstnání, péči o domácnost a tři děti. Její postoj k Adamovi se zdá být částečně shovívavý, někdy je však zjevné, že je pro ni situace na hraně zvládnutelnosti.

Postoj první školy byl zcela nepřijatelný. Neřešení problematiky již v zárodku negativně ovlivnilo Adama v dalším jeho osobnostním vývoji, což mělo za následek úzkost a nedůvěru. Škola také nenahlásila místně příslušnému oddělení sociálně právní ochrany dětí problémovou docházku Adama. Škola matce pouze oznámila, že její syn nechodí do školy. Matce nenabídla pomoc a ani se s chlapcem či třídou nesnažila nijak pracovat. Matka sama vyhledala odborníky s žádostí o pomoc.

Poté se matka snažila nastalou situaci řešit. Adam několikrát změnil školu, kde měl vždy individuální vzdělávací plán, ale žádná další opatření nebyla zajištěna. Chlapec ve školní docházce i nadále selhával. Také spolupracoval s několika odborníky, jejichž názory se na psychický stav Adama lišily. Pomoc z mého pohledu působila velmi roztržštěně.

Z rozhovoru s Adamem je poměrně těžké zjistit jeho pohled na situaci, jeho vyjádření mohou být částečně zástupná. Použití diagnózy „školní fobie“ může být do jisté míry úlevné, na druhou stranu může užití nepotvrzené diagnózy překrývat skutečné příčiny.

Zcela jistě Adam pociťuje svou izolaci, poté co je doma přes den sám, vyžaduje pak u sester a matky větší pozornost. Na jednu stranu by zřejmě chtěl překonat blok, který mu

brání v docházce do školního kolektivu, na druhou stranu mu může v některých aspektech vyhovovat, že zůstává doma.

V současné době se zdařilo stabilizovat stav Adama, a to za pomoci Barevného světa dětí, sociální pracovnice i vstřícného a profesionálního přístupu školy. Chlapec dodržuje individuální vzdělávací plán a spolu s matkou pravidelně dochází na terapii. Zatím se nepodařilo dosáhnout toho, aby Adam začal docházet alespoň na pár hodin do školy.

Prógnóza

V tuto chvíli je velmi obtížné hodnotit, jak se případ Adama bude dále vyvíjet. Rozhodující bude reakce Adama na nácvik jeho školní docházky, který by měl být pozvolný s postupným navyšováním hodin a dnů strávených ve školním kolektivu.

Poskytovaná péče musí být kontinuální a případné výpadky v Adamově docházce by měly být ihned řešeny. Adamův postoj k současné psycholožce se zdá být pozitivní. Důležité je také to, že je do terapie zapojená konečně také matka, neboť vzájemná interakce se synem a její role coby rodičovské autority se zdá být jedním z důležitých faktorů. Otázkou je možnost využití skupinové terapie, při které by byl Adam v interakci s věkově podobnými dětmi.

4.5 Kasuistika 3

Osobní anamnéza

Marika se narodila v roce 1994. Jedná se o romskou dívku, která žije s oběma rodiči, sestrou a se dvěma bratřenci, které jsou v pěstounské péči její matky. Dívka dochází do školy praktické. Problematika velkých absencí je u všech dětí a je řešena dlouhodobě, nejzávažnější absence jsou však u Mariky. Rodina je monitorována oddělením sociálně právní ochrany dětí. Marika dochází každý měsíc na výchovné pohovory ke kurátorovi pro mládež. Nad rodinou je stanoven soudní dohled.

Marika nemá žádné koníčky, doma pomáhá matce, chodí s přáteli ven, poslouchá hudbu a kouká na seriály. Marika je u svých rodičů více protěžována a upřednostňována než její mladší sestra.

Rodinná anamnéza

Matka: Narodena 1961, základní vzdělání praktické. Vyrůstala v dětském domově. Matka nebyla nikdy zaměstnána a ani evidována na úřadu práce. V pěstounské péči má dva syny své nejstarší dcery (narkomanka, v současné době ve výkonu trestu odnětí svobody). V nedávné době si požádala o svěření další vnučky do své péče (syn – otec nezletilý i jeho

družka jsou také drogově závislí, v současné době jsou ve výkonu trestu). Matka není vdaná. Ve společné domácnosti žije s otcem dětí. Matka je opatrovnící svého druha, protože je zbaven svéprávnosti. Drogová závislost u matky nebyla nikdy prokázána. Matka má zdravotní problémy týkající se žaludku, absolvovala několik operací.

Otec: Narozen 1964. Otec má neukončené základní vzdělání, několikrát opakoval ročníky. Vyrůstal v dětském domově. Nebyl nikdy zaměstnán ani registrován na úřadu práce. V minulosti byl otec závislý na heroinu a pervitinu. V současné době drogy nebere. Nikde se neléčí. Je zbaven způsobilosti k právním úkonům. Otec není schopen samostatně jednat za svou osobu. Jeho osobnost je simplexní s nedostatečným nadhledem a sníženou schopností předvídat následky vlastního jednání. Otec je uznán plně invalidním bez nároku na důchod.

Sestra: 16. 7. 1997, dochází do stejné školy jako Marika. Její školní docházka je také problematičtější, ale nedosáhla tak závažného rázu jako u Mariky. Do školy chodí ráda, je zde oblíbena. A dosahuje uspokojivých výsledků. Není v péči žádného odborníka. Nemá žádné zdravotní problémy.

Rodina je celkově problémová. Řeší se zde také podezření na trestnou činnost rodičů. Rodiče jsou podmíněčně odsouzeni ze spáchání trestného činu nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů. V rodině byl již několikrát policejní záťah. V bytě se zdržují příbuzní rodiny. V romské hierarchii se dá říci, že rodiče Mariky jsou ve vysokém postavení. Bytové poměry jsou nadstandartní. O pohodlí rodiny se starají příbuzní, kteří zde žijí.

Zdravotní anamnéza a psychický vývoj

Nezletilá se narodila v úplné rodině. Byla to čtvrtá gravidita matky. Matka během těhotenství nepila, nebrala žádné léky, kouřila. Jednalo se o nekontrolované těhotenství. Porod byl přirozený. Marika nikdy vážněji nestonala, nebyla hospitalizována.

Je v péči pedagogicko-psychologické poradny a psychiatricky. Rodina však s odborníky není v pravidelném kontaktu. Spolupráce je zde spíše účelová, aby měla Marika omluvené hodiny ve škole. Psychomotorický vývoj je v normě. Výkonová složka je pod normou. Intelpekt je u spodní hranice průměru. Marika je v oblasti emoční stabilní, bez předpokladu selhání. Osobnost bez známek patologie.

Školní anamnéza a průběh problému

Marika byla přihlášena do MŠ, tam však nikdy nechodila. U Mariky nebyl odklad školní docházky. Marika má se školní docházkou problémy již od první třídy. Rodina se do páté třídy velmi často stěhovala. Marika chodila do bezpočtu základních škol. Do

některé i třeba na pouhý měsíc. Dá se však říci, že Marika do pátého ročníku školní docházku plnila bez vyšších absencí. Veškeré absence měla omluvené. Od šestého ročníku se však školní docházka rapidně zhoršila.

Ve škole se pravidelně konají výchovné komise, které se týkají nedocházky do školy a nedostatečného omlouvání nepřítomnosti. Matka se však na výchovné komise dostává sporadicky. V šesté třídě měla Marika přes 350 absencí, některé z nich nebyly dostatečně omluvené. Avšak matka Mariky, vždy když byla upozorněna, že na ní bude podáno trestní oznámení, donesla souhrnně vše dodatečně omluvené od dětské lékařky. Škola podala u Mariky a její sestry návrh na zahájení přestupkového řízení. Výsledkem přestupkového řízení byla uložena bloková pokuta ve výši 200 Kč. Pokuta byla však nízká, jelikož škola všechny neomluvené hodiny zpětně omluvila.

Marika nebyla na konci šestého ročníku z mnoha předmětů klasifikována. Při přezkoušení jí byla nakonec dána šance postoupit do sedmého ročníku pod podmínkou, že bude zvládat učivo sedmého ročníku a nedojde k opětovným absencím. Pokud k tomuto nedojde, bude Marika opakovat šestou třídu.

V sedmé třídě se však problém opakuje. Absence jsou převážně omluveny lékařem (jedná se o omluvenky typu bolest břicha, hlavy, nachlazení apod.). Některé absence byly omluveny dodatečně. U Mariky se objevily i závažné výkyvy v chování. Vůči svým spolužákům jedná podrážděně. Vyvolává konflikty, při kterých vyhrožuje i fyzickým napadením. Za toto chování dívky škola udělila třídní dutku. Opětovně proběhla výchovná komise, při které se projednávaly podmínky postupu Mariky do osmé třídy. Marika musí pravidelně docházet do školy a je nutné, aby dívka byla dozkoušena. Marika vše splnila a do osmé třídy postoupila.

Marika však 1. 9. 2009 do školy nenastoupila, a to z toho důvodu, že údajně odjela za příbuznými do Anglie, kde chce zůstat u své tety. Matce dále bylo sděleno, že pokud nezajistí základní školní docházku, dopouští se trestného činu. Matka přislíbila součinnost s tím, že Mariku přiveze zpět do České republiky. Matka také uvádí, že dcera má psychický blok a do školy se bojí chodit. Již v předchozích školních rocích byla matka informována o možnosti individuálního vzdělávacího plánu. Matkou však do dnešní doby nebylo o vzdělávací plán požádáno. Marika do školy nastoupila až 6. 10. 2009. Marika má za 1. pololetí zameškáno přes 400 hodin. Kurátorka na základě tohoto zjištění podala na Policii ČR podnět k prošetření, zda rodiče svým jednáním nenaplní skutkovou podstatu trestního činu ohrožování výchovy mládeže. V tuto chvíli je celková suma absencí již alarmující a přes veškerá jednání a nabídky organizací, které by mohly s rodinou

intenzivněji pracovat, se případ Mariky nelepší. Rodina byla seznámena s tím, že byl podán podnět na prošetření Policii. Docházka se však nezlepšila. V dubnu 2010 měla dívka od února 49 hodin neomluvených a 95 hodin zatím nepodložených omluvenkou. V květnu již neomluvených hodin bylo 225. V květnu však škola informovala o změně počtu omluvených a neomluvených hodin. Ošetřující lékařka převážnou část neomluvených hodin omluvila. Neomluvené hodiny klesly na počet 87. Marika na konci osmého ročníku nebyla klasifikována z pěti předmětů. Za nedocházku a problémové chování dostala trojku z chování. Marice již nebyl umožněn postup do dalšího ročníku a bude opakovat osmou třídu.

V září 2010 matka do školy odevzdala žádost o individuální vzdělávací plán spolu se zprávou z pedagogicko-psychologické poradny a od ošetřujícího lékaře. Ze zprávy z poradny vyplývá, že rodiče jsou v současné době bez vlivu na dceru, která již rok žije v „manželském svazku“, a to dle romského zvykového práva. Rodiče sdělují, že nemají prakticky možnost dalšího výchovného působení. Marika musí poslouchat svého muže. Individuální vzdělávací plán doporučují na základě toho, že Marika má dlouhodobé potíže spočívající v neschopnosti se soustředit. Mariku často bolí hlava a rychle se vyčerpává, což jí brání v systematické přípravě do školy. Tento stav brání i přítomnosti ve škole. Poradna navrhla, aby Marika docházela do školy pravidelně 1x za 3 týdny. Dále rodičům doporučili kompletní neurologické vyšetření a pravidelnou individuální psychoterapii. Matka také uvedla, že Marika je v péči psychiatricky a to od 24. 11. 2010, kdy se u Mariky rozvinula anxiosně depresivní porucha. Dívce byla předepsána antidepresiva. Dle sdělení lékařky je prognóza u dívky velmi dobrá. Lékařka dále vystavila omluvenku, že vzhledem k psychickému stavu nemohla dívka od začátku školního roku do 9. 11. 2010 docházet do školy. Individuálně vzdělávací plán také doporučuje.

Školou byl vypracován individuální plán, v rámci něhož byly stanovené termíny, kdy má nezletilá docházet do školy. Stanovené termíny Marika však nedodržuje a úkoly neplní. Klasifikaci za první pololetí má odloženou na 31. 3. 2011. Nedocházku na dohodnuté termíny má částečně omluvené lékařkou a částečně matkou.

Problematika z pohledu Mariky a její matky

Rozhovor s matkou a dcerou byl velmi problematický. Obě se mě snažily ovlivňovat i přes opakované vysvětlení, proč s nimi chci provést rozhovor a jaký má rozhovor účel. Matka neustále zdůrazňovala špatný psychický a zdravotní stav Mariky, kvůli kterému nemůže chodit do školy. Matka Mariku chválila. Často jí pomáhá v domácnosti, pomáhá jí s péčí o chlapce a učí je číst a psát. Matka se s dětmi učít

nemůže, protože je prakticky negramotná. Matka uvedla, že z tohoto důvodu úřad několikrát žádala o peníze na soukromého učitele, který by děti doučoval, protože ona ani otec dětí nemohou.

Marika také sdělila, že ve třídě nemá žádné přátelé. Se spolužáky si nerozumí. Marika dále uvedla, že jsou na ní učitelé ve škole „zasedlí“ a nerespektují její problémy. Mariku to ve škole moc nebaví, radši je doma spolu s rodinou. Marika vzdělání na základní škole nepřikládá důležitost, odůvodnila to tím, že její rodiče také nikdy nepotřebovali předměty, které se ve škole učí. Marika by se chtěla stát kosmetičkou. Počítá s tím, že na další škole bude mít také individuální vzdělávací plán.

Shrnutí

Z uvedených skutečností je zcela jasné, že u Mariky se jedná o záškoláctví s vědomím rodičů. Marika nebyla nikdy podporována ze strany svých rodičů ke školní docházce. Z rozhovoru s matkou a dívkou vyplývá, že nechápou nutnost základní školní docházky. Maričin postoj je takový, že nikdy v životě vzdělání nebude potřebovat, protože rodiče jej také nepotřebují. Matka s otcem jsou takřka negramotní.

Mnoho omluvenek a i zpráv od odborníků jsou diskutabilní. Zprávy byly sepsány vesměs z jednoho vyšetření a na základě toho, co jim rodina sdělila. Ošetřující lékařka se také oddělení sociálně právní ochrany dětí svěřila, že jí je rodinou slovně vyhrožována. Omluvenky tedy píše pod nátlakem. Ošetřující lékařka má z rodiny strach.

Velkou problematikou je zpětné omlouvání neomluvené absence. Vždy, když byly absence zpětně omluveny (a to i půl roku zpátky), policie šetření odložila z důvodu, že nebyla naplněna skutková podstata. Toto samé se děje i u přestupkového řízení. Výchovná poradkyně uvedla, že vnitřní školní řád si dělá škola sama (opírá se o Školský zákon), ze školního řádu vyplývá limit pro možnost omluvy absencí zpětně, bývá to do 2-3 dnů. Výchovná poradkyně dodala, že je potřeba zohlednit určitá specifika praktické školy, zatímco v běžných školách se k pozdějším omluvenkám nepřihlízí, v praktické škole se s ohledem na charakteristiku žáků a jejich rodičů (např. snížené IQ, romský původ) přijímají i pozdější omluvenky. Rodiče se navíc brání argumentem, že omluvenku dostali pozdě od lékařky.

Zpětné omlouvání, velmi špatná spolupráce rodiny, neodborné a neprofesionální vyjádření ve svém důsledku velmi stěžují práci s rodinou. Jako možné řešení bych viděla v romském asistentovi, který se orientuje v kulturních a zvykových rozdílnostech. Do rodiny se snáze dostane a dokáže chápat jejich jednání, na které může navázat adekvátní

a cílenou pomocí. Myslím si, že rodina romského asistenta i snáze přijme a bude ho respektovat.

Prógnóza

Napsat u tohoto případu prognózu je velmi obtížné, a to z toho důvodu, že je komplikované se napojit na smýšlení Mariky a její rodiny. Maričina rodina má jinou kulturu, jiné názory a hlavně jiný hodnotový systém (vzdělání není pokládáno za podstatné). Marika ve svém jednání nevidí nic špatného a rodinou je v tomto podporována. Vzhledem k rizikovému prostředí, ve kterém žije, je zde vysoké riziko závislosti či jiné kriminální činnosti. Pokud Marika nebude mít ukončenou školní docházku, klesá její uplatnění na trhu práce. I když předpokládám, že vzhledem k rodinné anamnéze si zaměstnání aktivně hledat nikdy nebude.

5 Závěr

Problematika dětí potýkající se s nedocházkou do školy je mi blízká. Vzhledem k mé práci na oddělení sociálně právní ochrany dětí se takřka denně setkávám (osobně nebo zprostředkovaně od kolegyň) s případy dětí, které z rozličných důvodů nechtějí chodit do školy nebo se škole vyhýbají od méně závažných příčin, jako jsou obavy z testů, až po příčiny, které dítě závažným způsobem ohrožují na vývoji i zdraví. Tato problematika mě přiměla k sepsání práce, v které se snažím zasadit problém záškoláctví do širokých kontextů života těch, kterých se tento problém týká.

Během vypracování teoretické a praktické části jsem si uvědomila, že pro „záškoláky“ a jejich rodiny neexistuje žádná cílená a komplexní pomoc. Z kazuistik vyplývá, že veškerá pomoc působí velmi roztržštěně, názory odborníků na příčiny se liší, dítě nemá nikde stálou pomoc, občas si ho odborníci přehazují jako „horký brambor“.

Domnívám se také, že ve všech mnou uvedených případech pracovníci školy nezvládli, či přímo zanedbali postup při řešení absencí. Nedoporučili a nepomohli vyhledat odbornou pomoc hned v počátcích objevení problému záškoláctví, aby na základě komplexního vyšetření dítěte vypracovali spolu s rodiči, školou a případně sociální pracovníci vhodná opatření a strategie. Místo toho žáky neefektivně trestali v podobě snižování hodnocení studia a kázeňskými postihy, čímž tyto dospívající jedince spíše demotivovali.

V České republice neexistuje organizace, která by se záškoláctvím zaobírala v celé šíři a těmto dětem se věnovala. Například ve Velké Británii jsou vypracovány metodické pokyny na práci se záškoláky a existuje zde systém vypracovaných opatření proti záškoláctví. V České republice máme pouze jeden metodický materiál týkající se záškoláctví. Pokládám si otázku, zda není na čase něco více pro tyto děti dělat.

Zdá se mi, že v naší společnosti je stále zastáván tento názor - dítě, které chodí za školu, je nenapravitelný lump s problémovým chováním a jediným řešením je trest. Je však otázkou k zamyšlení, zdali je zde prostor pro hloubkové studium záškoláctví, a to z důvodu pracovní vytíženosti učitelů, nedostatku financí na školní psychology a přeplněnosti či absenci nestátních organizací a erudovaných psychologů či poradců, do jejichž působnosti by tyto děti mohly spadat.

Po prozkoumání studijních materiálů k této práci ve mě pojem záškoláctví intenzivně vyvolává jedno slovo a to „důsledek“. Jakým způsobem lze tedy záškoláctví předejít?

Netroufám si vyvozovat doporučení a návodná řešení, ani to nebylo cílem mé práce, ale ze získaných informací vyplývá, že společnost je stále o problematice záškoláctví málo informována jako o viditelném negativním znaku sociální situace. Pokud odkryjeme motivy, objeví se řešení. Zde se však patrně ocitáme v začarovaném kruhu, dokud nebude existovat systematická, dlouhodobá, trpělivá a adresná pomoc těmto dětem a jejich rodičům, dokud nebude fungovat propojenost jednotlivých subjektů, nelze dítě vrátit plnohodnotně do vzdělávacího procesu.

6 Seznam použitých zdrojů

Seznam tištěných zdrojů:

- BAKOŠOVÁ, Z. *Sociálna pedagogika*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1994. ISBN 80-223-0817-X.
- FISCHER, S.; ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možností ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. ISBN 978-80-247-2781-3.
- KARÁSKOVÁ ULBERTOVÁ, Z. *Potíže dětí a dospívajících ve školním prostředí*. In *Děti a jejich problémy III. Sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2010. s. 61-86. ISBN 978-80-254-6840-1.
- KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. ISBN 80-7076-669-8.
- KOLÁŘ, Z.; ŠIKULOVÁ, R. *Hodnocení žáků*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0885-X.
- KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.
- MATĚJČEK, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: SPN, 1991. ISBN 80-04-24526-9.
- MATOUŠEK, O. *Kontexty neuróz*. Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-037-86.
- MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Vydání druhé, aktualizované. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X
- MERTIN, V. *Na co se často ptáte. Ze zkušeností dětského psychologa*. Praha: Scientia, 2004. ISBN 80-7183-316-9.
- PODLAHOVÁ, L. *První kroky učitele*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-474-8.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- ŘÍČAN, P.; KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. 4., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada, 2009. ISBN 80-247-1049-8.
- TRAIN, A. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.
- Universum*. Ř-Ž. Praha: Odeon, 2002. ISBN 80-207-1117-1.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vydání třetí, rozšířené. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.
- VÁGNEROVÁ, M.; KLÉGROVÁ, J. *Poradenská psychologická diagnostika dětí a dospívajících*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1538-7.

Seznam elektronických zdrojů:

www.msmt.cz [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 11.3.2002 [cit.2011-02-06]. Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a-omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi?highlightWords=Metodick%C3%BD+pokyn+M%C5%A0MT+jednotn%C3%A9mu+postupu+p%C5%99i+uvol%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD+omlouv%C3%A1n%C3%AD+%C5%BE%C3%A1k%C5%AF+vyu%C4%8Dov%C3%A1n%C3%AD%2C+prevenci+postihu+z%C3%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD>>.

www.zachranny-kruh.cz [online]. c2009 [cit. 2011-02-06]. 10 nepravd o záškoláctví. Dostupné z WWW: <http://www.zachranny-kruh.cz/rizikove_chovani/10_nepravd_o_zaskolactvi.html>.

7 Seznam příloh

Příloha I - 10 nepravd o záškoláctví

Příloha II - Odhad záškoláctví nad 50 neomluvených hodin

Příloha III - Škála hodnocení školní práce a strachu ze školy

Příloha IV - Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví

Přílohy

Příloha I – 10 nepravd o záškoláctví

1)

Nepravda - Záškoláci jsou především děti líné, kterým vyhovuje zahálčivý způsob života

Skutečnost – není to tak – záškoláci jsou naopak často fyzicky zruční a pracovití, jsou však citově nejistí a mají zkušenost se školní neúspěšností

2)

Nepravda – Hlavním důvodem záškoláctví je nezájem žáků o vzdělávání

Skutečnost – Výzkumy ukazují, že nezájem o vyučování je až na druhém místě z uváděných důvodů. Téměř každý třetí záškolák však uvádí jako důvod strach z nesplněných školních povinností

3)

Nepravda – Záškoláctví má především skupinový charakter a je spojené s touláním se venku

Skutečnost – pětkrát častěji tráví záškoláci čas doma než venku nebo ve městě. Přibližně asi jen šestina záškoláků tráví svůj čas s kamarády

4)

Nepravda – Nám se to nemůže stát

Skutečnost – Záškoláctví se může objevit v každé rodině, i v té „dobré“!

5)

Nepravda – Záškoláctví se dramatizuje, bylo tu vždy

Skutečnost – Záškoláctví tu bylo, ale za poslední roky se zvýšila tolerance vůči neplnění nejen školních povinností dětí, snížila se kontrola záškoláctví a stoupl počet neomluvených a omluvených hodin

6)

Nepravda – Záškoláctví je spojeno s nižším intelektem žáků

Skutečnost – Pravda je, že nejnižší záškoláctví je na osmiletých gymnáziích, to je ale skupina s výraznou motivací vzdělávat se. Pokud jde o počet záškoláků, je však nízké záškoláctví i ve speciálních základních školách, kde nároky nejen odpovídají schopnostem dětí, ale pozitivní hodnocení žáků není spojeno jen se školní výkonností

7)

Nepravda – Vina je především na záškolácích samých

Skutečnost – Záškoláci pocházejí častěji z neúplných rodin a z rodin nefunkčních. Na tyto skutečnosti nemají záškoláci vliv. Jde často o emocionálně a sociálně narušené děti bez přiměřeného rodinného zázemí

8)

Nepravda – Záškoláctví se téměř vždy odhalí a je spojené s „výchovnými“ opatřeními

Skutečnost – Záškoláci mají poměrně často opačnou zkušenost. Každý dvanáctý uvádí, že se na jeho záškoláctví vůbec nepřišlo a téměř každý třetí tvrdí, že se následně po neomluvené absenci nic nestalo

9)

Nepravda – Nejúčinnějším prostředkem při řešení záškoláctví je důsledná kontrola záškoláků a potrestání jejich záškoláctví

Skutečnost – Ani samotná kontrola nebo dokonce samotné vodění dítěte do školy, ani samotný trest nebývají účinným řešením, protože nejsou zaměřené na příčiny záškoláctví

10)

Nepravda – Škola dělá, co může, řešit by to měli jiní (rodiče, děti, sociální pracovníci, policie)

Skutečnost – Někteří odborníci tvrdí, že až třetina záškoláctví souvisí přímo s klimatem ve škole, se způsobem jednání pedagogů se žáky a s neprofesionálním fungováním pedagogů.

Na školní klima nemají vliv a nezmění ho ani policie, ani sociální pracovníci.

(http://www.zachranny-kruh.cz/rizikove_chovani/10_nepravd_o_zaskolactvi.html,

6. 2. 2011)

Příloha II – Odhad záškoláctví nad 50 neomluvených hodin

	První stupeň 1. - 6. Ročník	Druhý stupeň 7. - 9. Ročník	Střední škola 1. - 2. ročník
Pravé záškoláctví	1	5	40
Záškoláctví s vědomím rodičů	1	3	24
Záškoláctví s klamáním rodičů	1	1	8
Útěky ze školy	0,5	2,5	20
Odmítání školy	1	1	8

„Odhad „závažného záškoláctví“, tj. počtu žáků, kteří měli více než 50 hodin neomluvených absencí za pololetí (v poměru k 1000 žákům).“

(Kyriacou, 2005, str. 49)

Příloha III - Škála hodnocení školní práce a strachu ze školy

Vzhledem k tomu, že častým úkolem poradenského vyšetření je zjištění příčiny, resp. komplexu příčin, školního selhávání dítěte, je užitečné zjistit, zda dítě nemá nepřiměřené obavy ze školy, a pokud ano, čeho se nejvíc bojí. Úzkost a strach ze školy nemusí být v mnoha případech zvýšeny natolik, aby je bylo možné hodnotit jako symptomy úzkostné poruchy, ale efektivitu školní práce mohou přesto zhoršovat, resp. mohou být jedním z faktorů, které k neúspěchu přispívají. V každém případě je užitečné vědět, jak dítě veškeré dění spojené s vyučováním prožívá. Škála hodnocení školní práce a strachu ze školy byla vytvořena pro potřeby poradenské praxe a zatím nebyla standardizována (Vágnerová, 2007).

Administrace. Škálu lze zadávat dětem ve věku 10-14 let, mladším školákům je třeba ji prezentovat ve formě strukturovaného rozhovoru. Administrace testu trvá obvykle jen několik minut.

Užití dotazníku v poradenské praxi. Škálu je vhodné používat jako součást testové baterie zaměřené na posouzení úzkosti a strachu ze školy, resp. jiného negativního emočního postoje ke škole. Takto získané informace mohou být užitečné jako podnět k dalšímu podrobnějšímu vyšetření.

Hodnocení a interpretace. Škála hodnocení strachu ze školy, resp. emočního vztahu ke škole, byla vytvořena jako pomocný nástroj k doplnění informací o tom, jak dítě prožívá tuto specifickou situaci. Hodnocení je nastaveno tak, že čím vyšší je výsledný součet bodů, tím větší problémy má dítě se zvládáním výukových požadavků a tím více se školy bojí. Výsledek je možné posuzovat jen kvalitativně, odpovědi lze rozdělit podle toho, zda se týkají **vztahu k učení a způsobu jeho zvládání** (položky č. 1-10), **situací navozujících strach** (položky č. 12, 13, 16, 19 a 20), **anticipace neúspěchu** (položky č. 11, 15, 17, 18 a 24) nebo **reakce na specifickou stresovou situaci** (položky č. 14, 21, 22, 23 a 25). Škála může sloužit jako základ dalšího rozhovoru.

Škála hodnocení školní práce a strachu ze školy

Vztah k učení a jeho zvládání	2	1	0
1. Na učení se většinou těžko soustředím.	ano	Jen někdy	ne
2. U učení nevydržím, za chvíli mě to začne otravovat.	ano	jen někdy	ne
3. Učím se sám, nepotřebuju, aby mi někdo pomáhal.	ne	jen někdy	ano
4. S učením mi většinou někdo pomáhá.	ano	jen někdy	ne
5. Když dostanu úkol, většinou si jsem jistý/á, jak ho mám udělat.	ne	jen někdy	ano
6. Učení většinou nějak zvládnu.	ne	jen někdy	ano
7. Přál/a bych si, abych se už nemusel/a učit.	ano	jen někdy	ne
8. Mám zlost, když se musím učit.	ano	jen někdy	ne
9. Při učení jsem v pohodě.	ne	jen někdy	ano

10. Učení mě vyloženě štve, nemám ho rád/a.	ano	jen někdy	ne
Obavy z učení a zkoušení			
1. Když jdu ráno do školy, přemýšlím nad tím, jestli všechno umím.	ano	jen někdy	ne
2. Písemek se bojím, mám strach, že je zkazím.	ano	jen někdy	ne
3. Když čekám na výsledek písemky, bojím se, že tam mám hodně chyb.	ano	jen někdy	ne
4. Při zkoušení mívám často pocit, že si na nic nevzpomenu.	ano	jen někdy	ne
5. Z písemky mám strach spíš den předtím, ale když ji píšeme, tak mě strach přejde.	ne	jen někdy	ano
6. Zkoušení se bojím, ale jen chvíli, pak na to většinou zapomenu.	ne	jen někdy	ano
7. Často se bojím, že nebudu rozumět nové látce.	ano	jen někdy	ne
8. Když mám být zkoušený/á, bojím se, že nebudu umět.	ano	jen někdy	ne
9. Ze zkoušení mám strach, ale nikomu o tom neříkám.	ano	jen někdy	ne
10. Ze zkoušení nebo z písemky mám strach, ale mezi kamarády na to přestanu myslet.	ne	jen někdy	ano
11. Písemku si vždycky víckrát kontroluji, jestli tam nemám chyby.	ano	jen někdy	ne
12. Když je písemka těžká, tak se ani nepokouším úkoly řešit.	ano	jen někdy	ne
13. O písemce, kterou jsme psali, přemýšlím i další den.	ano	jen někdy	ne
14. Když mám být zkoušený/á, nejradši bych ze školy utekl/a.	ano	jen někdy	ne
15. Při písemce mi dělá potíže se rozhodnout, jak to má být správně.	ano	jen někdy	ne

(Vágnerová, Klégrová, 2008, str. 440 – 442)

Příloha IV – Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

V Praze dne 11. března 2002

Čj.: 10 194/2002-14

Metodický pokyn

k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy doporučuje v souladu s § 12 odst. 1 zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, ve znění pozdějších předpisů, následující jednotný postup při uvolňování a omlouvání žáků základních a středních škol z vyučování a při prevenci a postihu záškoláctví v základních a středních školách:

Čl. I

Prevence záškoláctví

- (1) Dobu a způsob uvolnění žáka ze školního vyučování stanoví školní řád¹. V případě podezření z nevěrohodnosti dokladu potvrzujícího důvod nepřítomnosti žáka, se může ředitel školy v dané věci obrátit na zákonného zástupce nezletilého žáka, nebo požádat o spolupráci věcně příslušný správní orgán.
- (2) Školní docházku (omluvenou a neomluvenou nepřítomnost) žáků své třídy eviduje třídní učitel.
- (3) Na prevenci záškoláctví se podílí třídní učitel, výchovný poradce a školní metodik prevence ve spolupráci s ostatními učiteli a zákonnými zástupci žáka.
Součástí prevence je:
 - a) pravidelné zpracovávání dokumentace o absenci žáků,
 - b) součinnost se zákonnými zástupci,
 - c) analýza příčin záškoláctví žáků včetně přijetí příslušných opatření,
 - d) výchovné pohovory s žáky,
 - e) spolupráce se školním psychologem a institucemi pedagogicko psychologického poradenství,
 - f) konání výchovných komisí ve škole
 - g) spolupráce s orgány sociálně-právní ochrany dětí apod.

Čl. II

Způsob omlouvání nepřítomnosti, řešení neomluvené nepřítomnosti a postup zúčastněných subjektů

¹ § 3 odst. 8 a 9 vyhlášky č. 291/1991 Sb., o základní škole, ve znění pozdějších předpisů.

- (1) Nepřítomnost nezletilého žáka základní a střední školy ve škole omlouvá v souladu s platnými právními předpisy zákonný zástupce žáka (popřípadě vychovatel domova mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže); zletilý žák omlouvá svou nepřítomnost sám.
- (2) Základní a střední škola může požadovat, pokud to považuje za nezbytné, doložení nepřítomnosti žáka z důvodu nemoci ošetřujícím lékařem žáka, resp. praktickým lékařem pro děti a dorost, a to pouze jako součást omluvenky vystavené zákonným zástupcem nezletilého žáka (popřípadě vychovatelem domova mládeže, pokud jde o nezletilého žáka střední školy ubytovaného v domově mládeže) nebo omluvenky vystavené zletilým žákem, a to pouze v případě, že nepřítomnost žáka ve škole přesáhne tři dny školního vyučování.
- (3) Na dobu nepřítomnosti žáka ve škole, která předchází návštěvě žáka u ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, není tento lékař oprávněn vydat potvrzení o nemoci, neboť zpětně nelze jednoznačně a zodpovědně posoudit zdravotní stav žáka.
- (4) Ve zcela výjimečných, individuálně stanovených případech (především v případě časté nepřítomnosti žáka nasvědčující zanedbávání školní docházky) může škola požadovat jako součást omluvenky potvrzení ošetřujícího lékaře, resp. praktického lékaře pro děti a dorost, o nemoci žáka i v případě nepřítomnosti, která nedosahuje délky uvedené v odstavci 2.
- (5) Školy a zdravotnická zařízení, tedy i praktičtí lékaři pro děti a dorost, jsou v souladu s § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, povinni oznamovat orgánu sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti nasvědčující tomu, že se v konkrétních případech jedná o děti, na něž se sociálně-právní ochrana zaměřuje (o děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku; o děti, jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti, nebo tato práva nevykonávají či jich zneužívají apod.).
- (6) O neomluvené i zvýšené omluvené nepřítomnosti informuje třídní učitel výchovného poradce, který tyto údaje vyhodnocuje. Při zvýšené omluvené nepřítomnosti ověřuje její věrohodnost. Neomluvenou nepřítomnost do součtu 10 vyučovacích hodin řeší se zákonným zástupcem žáka nebo zletilým žákem třídní učitel formou pohovoru, na který je zákonný zástupce nebo zletilý žák pozván doporučeným dopisem. Projedná důvod nepřítomnosti žáka a způsob omlouvání jeho nepřítomnosti a upozorní na povinnost stanovenou zákonem. Seznámí zákonného zástupce nebo zletilého žáka s možnými důsledky v případě nárůstu neomluvené nepřítomnosti. Provede zápis z pohovoru (doporučený vzor - příloha č. 1), do něhož uvede způsob nápravy dohodnutý se zákonným zástupcem nebo zletilým žákem. Zákonný zástupce nebo zletilý žák zápis podepíše a obdrží kopii zápisu. Případné odmítnutí podpisu nebo převzetí zápisu zákonným zástupcem nebo zletilým žákem se do zápisu zaznamená.
- (7) Během období, kdy škola vyhodnocuje neomluvenou nepřítomnost, může ředitel školy v zájmu zjištění pravé příčiny záškoláctví žáka a jejího odstranění požádat o spolupráci odborníky z oblasti pedagogicko-psychologického poradenství, popř. orgány sociálně-právní ochrany dětí².

² § 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

- (8) Při počtu neomluvených hodin nad 10 hodin svolává ředitel školy školní výchovnou komisi, které se dle závažnosti a charakteru nepřítomnosti žáka účastní: ředitel školy, zákonný zástupce, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školní metodik protidrogové prevence, popř. další odborníci a zástupce rady školy, pokud byla zřízena.
- (9) Pozvání zákonných zástupců na jednání školní výchovné komise se provádí doporučeným dopisem. O průběhu a závěrech jednání školní výchovné komise se provede zápis, který zúčastněné osoby podepíší (doporučený vzor - příloha č. 2). Případná neúčast nebo odmítnutí podpisu zákonnými zástupci se v zápisu zaznamená. Každý účastník jednání obdrží kopii zápisu.
- (10) V případě, že neomluvená nepřítomnost žáka přesáhne 25 hodin, ředitel školy zašle bezodkladně oznámení o pokračujícím záškoláctví (doporučený vzor - příloha č. 3) s náležitou dokumentací příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo pověřenému obecnímu úřadu. Tato ohlašovací povinnost vychází z platné právní úpravy³.
- (11) V případě opakovaného záškoláctví v průběhu školního roku, pokud již byli zákonní zástupci pravomocným rozhodnutím správního orgánu postiženi pro přestupek podle ustanovení zákona⁴, je třeba postoupit v pořadí již druhé hlášení o zanedbání školní docházky Policii ČR, kde bude případ řešen jako trestní oznámení pro podezření spáchání trestného činu ohrožení mravní výchovy mládeže⁵. Kopie hlášení o zanedbání školní docházky bude zaslána příslušnému okresnímu úřadu nebo pověřenému obecnímu úřadu.

Čl. III

Závěrečné ustanovení

- (1) Ustanovení čl. II odst. 1 až 5 jsou stanoveny v dohodě se Sdružením praktických lékařů pro děti a dorost České republiky.
- (2) Metodický pokyn nabývá účinnosti dnem vyhlášení ve Věstníku Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Mgr. Eduard Zeman

ministr školství, mládeže a tělovýchovy

³ § 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Čl. 13 odst. 13 Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení č.j. 14269/2001-26.

⁴ § 31 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích.

⁵ § 167, § 168 a § 217 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů.

§ 10 odst. 4 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Jméno žáka /žákyně:	
Datum narození:	
Bydliště:	
Škola – třída – ročník:	

Zákonní zástupci žáka navštívili školu: - na vyzvání - z vlastního zájmu

Účastníci pohovoru (jméno a prac. zařazení):

Stanovisko výchovného poradce:

Zápis z pohovoru:

Závěry pohovoru, doporučení, dohodnutý další postup:

S uvedenými skutečnostmi zákonní zástupci souhlasí a zavazují se řídit závěry pohovoru.

V případě pokračující neomluvené absence berou zákonní zástupci na vědomí možné následky spojené s přestupkovým řízením, popř. následným trestním oznámením.

Datum:

Podpis zákonných zástupců:

Razítko školy:

Podpis třídního učitele / učitelky:

Doporučený vzor zápisu z výchovné komise

**Zápis z výchovné komise
k řešení neomluvené nepřítomnosti žáka**

Jméno žáka /žákyně:	
Datum narození:	
Bydliště:	
Škola – třída - ročník:	

Účastníci jednání: zákonní zástupci žáka

třídní učitel

výchovný poradce

vedení školy

kurátor sociálně-právní ochrany dětí

školní metodik protidrogové prevence

zástupce rady školy

ostatní

Předmět jednání:

Výchovná opatření:

Zapsal/a/:

S uvedenými skutečnostmi zákonní zástupci souhlasí a zavazují se řídit závěry tohoto jednání.

V případě pokračující neomluvené absence berou zákonní zástupci na vědomí možné následky spojené s přestupkovým řízením, popř. následným trestním oznámením.

Datum:

Podpis zákonných zástupců:

Razítko školy:

Podpis ředitele / ředitelky školy:

X

Doporučený vzor oznámení o zanedbání školní docházky

Přestupková komise obce či městské části v.....

OZNÁMENÍ O ZANEDBÁNÍ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY

Žák/žákyně:		Bydliště:
R.Č.:	Ročník:	
Rok školní docházky:		
Počet zameškaných hodin celkem:		
Z toho neomluveno:		
Jedná se o záškoláctví: a)jednorázové b)opakované		

Zákonný zástupce:	Bydliště/sídlo:
Zaměstnavatel:	
Zákonný zástupce:	Bydliště/sídlo:
Zaměstnavatel:	

Opatření k řešení záškoláctví přijatá školou:

1/ Ve věci neomluvené absence byli dne.....zákonní zástupci žáka písemně pozváni k návštěvě školy.

2/ Pohovor se zákonnými zástupci žiaka sa konal dňa

3/ Ve spolupráci třídního učitele s lékařem byla ověřena fakta (věrohodnost omluvenky, porušování léčebného řádu apod.).

4/ Výchovným poradcem bylo zpracováno vyjádření k případu záškoláctví.

5/ Vzhledem k pokračujícímu záškoláctví žáka byli dne.....zákonní zástupci písemně pozváni do školy na jednání výchovné komise.

6/ Jednání výchovné komise se konalo dne

7/ Záškoláctví přesáhlo (25)..... neomluvených hodin a pokračuje. Oznamuje se jako přestupek na Školskou přestupkovou komisi

Poznámka:

.....

Datum	trždní učitel/učitelka	ředitel/ředitelka	razítko školy
-------	------------------------	-------------------	---------------

Přílohy: podklady k jednání Školské přestupkové komise

1. Kopie písemného pozvání zákonných zástupců žáka k návštěvě školy
2. Kopie zápisu z pohovoru se zákonnými zástupci žáka
3. Písemné vyjádření výchovného poradce
4. Kopie písemného pozvání zákonných zástupců žáka na jednání výchovné komise
5. Kopie zápisu z jednání výchovné komise

(<http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-jednotnemu-postupu-pri-uvolnovani-a-omlouvani-zaku-z-vyucovani-prevenci-a-postihu-zaskolactvi?highlightWords=Metodick%C3%BD+pokyn+M%C5%A0MT+jednotn%C3%A9mu+postupu+p%C5%99i+uvol%C5%88ov%C3%A1n%C3%AD+omlouv%C3%A1n%C3%AD+%C5%BE%C3%A1k%C5%AF+vyu%C4%8Dov%C3%A1n%C3%AD%2C+prevenci+postihu+z%C3%A1%C5%A1kol%C3%A1ctv%C3%AD>, 6. 2. 2011)